

UNIVERSITETS- OG HØGSKOLERÅDET

The Norwegian Association of Higher Education Institutions

MISLIGHETER OG IRREGULARITETER I UH-SEKTOREN

En kartlegging med forslag til forebyggende tiltak

**Rapport fra arbeidsgruppe nedsatt av Universitets- og høgskolerådet
Mai 2009**

FORORD

Universitets- og høgskolerådet nedsatte høsten 2008 en arbeidsgruppe for å etablere en oversikt over typer korrupsjon og uetiske handlinger som en må regne med forekommer innenfor norsk høyere utdanning, og for å utarbeide forslag til forebyggende tiltak og reaksjoner.

Arbeidsgruppen hadde sitt første møte 31. oktober 2008, og har hatt fire møter i 2009.

For å komme i inngripen med temaet har arbeidsgruppen hatt stor nytte av konstruktive innspill fra gjester på møtene. Internrevisor Sveinung Kristen Svanberg (UiO), var på vårt første møte. På gruppens andre møte bidro professor dr. med. Magne Nylenna, samt professor dr. juris Johan Giertsen (UiB) og Torkild Vinther, som er henholdsvis leder av og sekretariatsleder for Granskingsutvalget. På det tredje møte bidro Stefan Midteide, Senior Consultant i Det Norske Veritas, og advokat Erling Grimstad fra advokatfirmaet G-Partner AS.

Arbeidsgruppen takker alle som har stilt opp for å diskutere arbeidet underveis. Samtidig vil vi understreke at arbeidsgruppen selvfølgelig er ansvarlig for hele innholdet i rapporten.

4. mai 2009

Haakon Breien Benestad (Sign.)
prorektor, Universitetet i Oslo, og arbeidsgruppens leder

Per Gunnar Hillesøy (Sign.)
seniorrådgiver, Universitetet i Bergen

Ben Shlomi Holan (Sign.)
student, Norsk Studentunion

Ida Lønne (Sign.)
avdelingsdirektør, NOKUT

Inge Øystein Moen (Sign.)
høgskoledirektør, Høgskolen i Gjøvik

Jan Atle Toska (Sign.)
studie- og forskningsdirektør, Høgskolen i Bodø

Sammendrag av arbeidsgruppens rapport og forslag

Mandatet spenner over et vidt område: Irregulære handlinger og forhold innenfor utdanning, forskning og forvaltning (økonomi og administrasjon), samt kunnskap i bruk (formidling og innovasjon). Området er for en stor del skjult for innsyn, men de innblikk vi fra tid til annen får til deler av det, tyder på at alvorlige misligheter forekommer. Dette må tas på alvor ved hjelp av både forebygging og reaksjoner tilpasset arten av de utilbørlige handlinger som mistenkes eller avsløres.

Punktvis oversikter over typer av misligheter gis i tekstrammer; i figurer presenterer vi eksempler på irregulære forhold gradert etter antatt alvorlighetsgrad (konsekvens). Vi angir, eller antyder, her også hvor forsettlig og dessuten – langs en ”flytende” skala – hvor kritikkverdig vi mener mislighetene er, i spennet fra feil via uredelighet til svindel.

Vi gjør rede for den valgte begrepsbruken i kap. 1.4. I kap. 2.0 behandler vi risikoer innen UH-sektoren generelt og definerer risikobegrepet slik Kunnskapsdepartementet vil at institusjonene skal bruke det i mål- og planarbeid – altså, konsekvensen av det inntrufne fenomen multiplisert med sannsynligheten for at det skal inntreffe gir risikoscåren. For utvalgte irregulære forhold gir vi tentative anslag på risikoberegninger.

En del misligheter er mye hyppigere og alvorligere på den internasjonale arena enn hos oss (kap. 3), men med økende mobilitet av studenter og forskere over landegrensene blir disse avvikene fra vår egen idealpraksis en stadig større trussel mot rettferdig saksbehandling. For øvrig er typer av kritikkverdige forhold trolig de samme internasjonalt som nasjonalt. Det norske universitets- og høyskolesystemet har preg som kan påvirke hyppigheten av kritikkverdige forhold i den ene eller andre retning: En relativt flat stillingsstruktur, små miljøer, manglende nisjekompetanse, synlighet av eventuelle varslere, stor grad av studentmedvirkning i styre og stell og stor tillit til dokumenter og medarbeidere (kap. 4).

I ramme 5.1 trekkes frem eksempler på misbruk av betrodd stilling. Oversikten her er ikke fullstendig siden slik misbruk også gjelder for alle de følgende oversiktene. Men for eksempel uønsket seksuell oppmerksomhet og mobbing er trolig så vanlig og med så variable konsekvenser at det er berettiget å fremstille disse forseelsene for seg.

I kap. 5 peker vi på uberettigede konkurransefortrinn ved at søkere benytter seg av falske opptaks- og anbefalingsbrev, sertifikater, karakterutskrifter og avgangsvitnemål fra videregående skole, feiltolkede oversettelser, samt falske kvalifikasjoner fra høyere utdanning. NOKUT har erfart at disse problemene er økende. Videre at fusk til eksamen og oppgaveskriving synes å bli vanligere blant norske studenter, først og fremst ved at det plagieres fra dokumenter på internett til hjemmeeksamener.

Innen forskningsfeltet diskuterer vi kort bl.a. misvisende presentasjon av vitenskapelige resultater, ”ytelser og gjenytelser” når det gjelder medforfatterskap, og plagiering (kap. 5.3), men nevner også summarisk en rekke andre kritikkverdige forhold.

Det finnes en lang rekke muligheter for misligheter også innenfor forvaltningsfeltet (kap. 5.4). Favorisering og nepotisme ved ansettelser og utnevnelser, brudd på forskriftene ved innkjøp og anskaffelser, samt uregelmessigheter ved reiseregninger diskuteres nærmere.

Når det gjelder kunnskap i bruk (kap. 5.5) byr diverse former for egenreklame på farlige fristelser, og møtet mellom forskning og penger kan resultere i overtredelse av god forskningsskikk og det som verre er. Eksempler er strid om oppfinnerrettigheter, hemmeligholdelse av forskningsresultater og misbruk av offentlige ressurser til personlig vinning. Vi diskuterer minimumskrav til forskrifter om sidegjøremål i denne forbindelse.

I 6.2.1 har vi en lang liste med generelle, forebyggende tiltak. Vi peker bl.a. på at alle institusjoner bør, som en integrert del av sin kvalitetssikring, foreta jevnlige, systematiske risikovurderinger, eller sårbarhetsanalyser, for å avdekke uregelmessigheter. Veiledning om forskningsetikk – for eksempel om regler for sitering og kopiering av andres arbeider – for studenter, ph.d.-kandidater og unge forskere bør komme tidlig i studier og karriere. Veilederrollen og veilederansvaret bør settes sentralt i institusjonens arbeidsmiljøarbeid – dette bør tas inn i forskningsleders stillingsinstruks. Åpenhet rundt (transparens overfor) all saksbehandling er et viktig ideal å streve mot. Rapportering til og fra Granskningsutvalget og klagenemnder utnytter ennå ikke det forebyggende potensialet som et godt regelverk kan virkeliggjøre: Her ligger det utfordringer til myndighetene. Arbeidsgruppen ber også her om at det utredes nærmere om det er mulig å innføre en frivillig etisk godkjenningsordning for høyere utdanning og forskning, en form for ”etisk svanemerking” til bruk i institusjonenes etiske utviklingsarbeid, nasjonalt og internasjonalt.

I kap. 6.2.2 – 6.2.5 går vi punktvis inn på forebyggende tiltak innenfor feltene forskningsrelatert virksomhet, forvaltning og kunnskap i bruk (formidling og innovasjon). Blant annet anbefaler vi institusjonene å undertegne ”European Charter for Researchers” og ”Code of Conduct for the Recruitment of Researchers”, vedtatt av EU-kommisjonen i 2005. Videre bør det klargjøres hvilken rett institusjoner i dag har til å kreve innsyn i ansattes forskningsdata m.v., vurdere om vi kan innføre flere mekanismer for de mildere formene av forseelser, utvikle rammeverk for internkontrollen som gir tydelige retningslinjer for hva som forventes i arbeidet, og hvordan man praktisk skal arbeide med dette. Dette siste punktet står det mer om i vedlegg 3. I ramme 6.2 presenterer vi en meny som det kan velges fra, *”Råd til en forskningsleder for å redusere risikoen for uredelighet hos medarbeidere”*.

I kap. 7.0 tar vi for oss gjeldende regelverk for håndtering av mistanke om uredelighet i UH-sektoren, men kommer også med forslag til nyordninger. Figur 7.1 gir en skjematisk oversikt over behandlingsgangen i ulike saker, fra instituttnivå opp til nasjonalt nivå. Rettslige og andre virkemidler mot fusk omtales i kap. 7.1, etikklovgivningen og det rettslige grunnlaget for å kreve innsyn i rådata og bakgrunnsmateriale ved mistanke om vitenskapelig uredelighet i kap. 7.2.

Hovedteksten avsluttes med kap. 8.0, der vi bl.a. uttrykker ønsket om at rapporten skal oversettes til engelsk, at den skal bli brukt i det videre arbeidet mot korrupsjon og uetiske handlinger i UH-sektoren, og at temaene vi har behandlet må opp på dagsordenen igjen og igjen.

Vedlegg 1 gir en oversikt (med url-henvisninger) over lover, forskrifter, deklarasjoner, rundskriv, retningslinjer, avtaler og lignende som finnes i dag, nasjonalt og internasjonalt, samt organer som forvalter dette omfattende regelverket. Vedlegg 2 angir en del betegnelser og definisjoner som brukes internasjonalt om diverse former for misligheter. Vedlegg 3 gir en enkel oversikt over hva man kan måtte svare for og oppnå om man søker ekstern assistanse til å kvalitetssikre institusjonens rutiner mot misligheter.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0	INNLEDNING.....	7
1.1.	Bakgrunn	7
1.2	Formål.....	8
1.3	Fenomenet korrupsjon og uetiske handlinger	8
1.4	Begrepsbruk	10
1.4.1	Tillit	14
2.0	RISIKOFAKTORER OG RISIKOVURDERINGER	16
2.1	Risikofaktorer	16
2.2	Risikovurderinger	16
3.0	UTFORDRINGER PÅ DEN INTERNASJONALE ARENA	18
4.0	UTFORDRINGER FOR NORSK UH-SEKTOR	20
5.0	ULIKE TYPER KRITIKKVERDIGE FORHOLD	22
5.1	Misbruk av betrodd stilling “professional misconduct”	22
5.1.1	Uønsket seksuell oppmerksomhet	23
5.2	Utdanning	24
5.2.1	Opptak og ansettelser	25
5.2.2	Eksamen, eksaminasjon og oppgaveskriving	26
5.3	Forskning.....	28
5.3.1	Misvisende presentasjon av vitenskapelige resultater	29
5.3.2	Ansvar for medforfatterskap	29
5.3.3	Plagiering	30
5.4	Forvaltning: Økonomi og administrasjon	30
5.4.1	Favorisering og nepotisme ved ansettelser og utnevnelser	32
5.4.2	Anskaffelser	32
5.4.3	Reiseregninger	33
5.5	Kunnskap i bruk: Formidling og innovasjon	34
5.5.1	Sidegjøremål	34
6.0	FOREBYGGING	36
6.1	Tilnærming.....	36
6.2	Forebyggende tiltak	37
6.2.1	Generelt.....	37
6.2.2	Utdanning, inkludert opptak/ansettelser.....	39

6.2.3	Forskningsrelatert virksomhet.....	39
6.2.4	Forvaltning.....	42
6.2.5	Kunnskap i bruk: Formidling og innovasjon.....	42
7.0	HÅNDTERING AV MISTANKE OM UREDELIGHET I UH-SEKTOREN.....	44
7.1	Opptak/ansettelse og utdanning.....	46
7.1.1	Reaksjoner på fusk: Rettslige virkemidler	46
7.1.2	Reaksjoner på fusk: Andre virkemidler	47
7.1.3	Fusk: Hvilke tiltak virker best?.....	47
7.2	Forskning.....	48
7.2.1	Situasjonen før etikklovgivningen	48
7.2.2	Etter etikklovgivningen.....	48
8.0	VIDERE ARBEID FOR Å HINDRE IRREGULÆRE HANDLINGER I NORSK AKADEMIA	50
	LITTERATURLISTE.....	51
 VEDLEGG 1		
	Lover, deklarasjoner, rundskriv, retningslinjer, avtaler, komiteer og lignende som finnes i dag	53
 VEDLEGG 2		
	Definisjoner i bruk	59
 VEDLEGG 3		
	Ekstern assistanse	61

1.0 Innledning

1.1. Bakgrunn

Universitets- og høyskolerådet (UHR) avholdt 19. september 2007 et seminar om korrupsjon og uetiske handlinger innenfor høyere utdanning og forskning. Hovedkonklusjonen var at slike forhold bidrar til å undergrave kvaliteten til undervisning og forskning og redusere tilliten til norsk akademia. Det ble etterlyst en større oppmerksomhet rettet mot å oppdage irregulære forhold på et tidlig tidspunkt, en større samordning når det gjelder håndtering av slike saker, klarere ansvarsforhold og en arena for utveksling av erfaringer.

Økt bevissthet om uredelighet og svindel i sektoren de senere år har avdekket en rekke saker. Noen har fått stor oppmerksomhet i media, ofte i en tidlig fase av prosessen før de faktiske forhold er avdekket. Uavhengig av utfallet er dette en stor belastning for alle involverte, både følelsesmessig, ressursmessig og ikke minst med store økonomiske konsekvenser for en institusjon (bl.a. med honorarer til advokater, psykologer og andre eksperter).

Aktiv forebygging er derfor viktig for å forhindre/avdekke irregulære forhold på et tidlig tidspunkt og rettlede de som er i ferd med å tråkke feil. Undervisning, opplæring og andre tiltak for å hindre og begrense slike forhold er nødvendige og må bli synlige elementer i institusjonenes kvalitetssikring av egen virksomhet. Det er også behov for nasjonal samordning.

Eva Joly har lenge vært en frontfigur på den internasjonale arena for bekjempelse av korrupsjon og økonomisk kriminalitet. Hun er ganske klar i sitt standpunkt: *“Unethical companies have no future”*¹. Flere ferske rapporter om de internasjonale utfordringene til korrupsjon i utdanningssektoren^{2 3} viser med all tydelighet at utsagnet kan omskrives: *“Unethical universities have no future”*.

UHRs utdanningsutvalg oppnevnte i september 2008 en bredt sammensatt arbeidsgruppe for å se nærmere på dette store feltet og hvilke utfordringer det representerer for norsk høyere utdanning.

Arbeidsgruppe:

- prorektor Haakon Breien Benestad, Universitetet i Oslo (leder)
- seniorrådgiver Per Gunnar Hillesøy, Universitetet i Bergen
- student Ben Shlomi Holan, Norsk Studentunion
- avdelingsdirektør Ida Lønne, NOKUT
- høyskoleledirektør Inge Øystein Moen, Høgskolen i Gjøvik
- studie- og forskningsdirektør Jan Atle Toska, Høgskolen i Bodø

Sekretær fra UHR: Seniorrådgiver Rachel Glasser

¹ DNV Forum nr 3 2006:

http://www.dnv.com/resources/publications/dnv_forum/2006/no_3/EvaJolyUnethicalcompanieshavenofuture.asp (110509)

² Stealing the Future. Corruption in the Classroom, Transparency International 2005, 84 pp.

³ Hallak, J. & Poisson, M. 2007: Corrupt schools, corrupt universities: What can be done? International Institute for Educational Planning, Paris, 313 pp.

Gruppen fikk følgende mandat:

Arbeidsgruppen skal:

1. På bakgrunn av erfaringer fra andre land utarbeide en oversikt over områder som kan bli utsatt for korrupsjon og uetiske handlinger
2. Etablere en oversikt over typer korrupsjon og uetiske handlinger som en må regne med forekommer også innenfor norsk høyere utdanning
3. Utarbeide forslag til forebyggende tiltak, samt reaksjoner på korrupsjon og uetiske handlinger i UH-sektoren
4. Rapportere til UHR innen 4. mai 2009

1.2 Formål

Formålet med rapporten er å presentere en oversikt over dette feltet, som strekker seg fra irregulære forhold (med og uten forsett) til svindel og korrupsjon (med forsett).

Arbeidsgruppen har sett nærmere på områder som er utsatt, samt foretatt en vurdering av de utfordringer som norske universitet og høyskoler står overfor. Da det ikke finnes noen helhetlig norsk terminologi på dette feltet, oppsummeres noen sentrale begrep som kan lette og klargjøre de videre diskusjoner.

Vi har forsøksvis kartlagt hvem som kan ha ansvaret for å ta seg av mistenkelige og avdekkede tilfeller av irregulære forhold og håper at dette kan bidra til en diskusjon i sektoren om det er udekkede behov for håndtering av slike saker. Arbeidsgruppen foreslår primært å unngå opprettelse av nye organer/utvalg og funksjoner, men heller utnytte eksisterende organer på en hensiktsmessig og tydelig måte. Det er behov for klarere retningslinjer for hva slags forhold som er irregulære, hva slags ansvar man som medstudent, kollega eller overordnet har for å rapportere, og på hvilke måter og via hvilke kanaler slik varsling skal foregå. Det er også tydelig at det er behov for bedre å ivareta varslernes rettigheter.

Til slutt foreslås noen generelle forebyggende tiltak, og det pekes på ulike tema som må ivaretas i den videre prosessen, både på lokalt og mer overordnet nivå. Dette gjelder spesielt diskusjoner for å samordne reaksjonsformer og skape en felles arena for utveksling av erfaringer.

Det er arbeidsgruppens mål at rapporten skal danne grunnlaget for en konstruktiv debatt om dette komplekse temaet og inspirere til lokale tiltak med åpenhet om både utfordringer og god praksis.

1.3 Fenomenet korrupsjon og uetiske handlinger

Kritikkverdige handlinger innenfor academia er et stort, variert og langt på vei ukjent landskap. De akademiske sfærer er tradisjonelt lukkede miljø, forbeholdt en begrenset elite, og med en intern justis som raskt kan ekskludere personer som måtte sette fingeren på noe ubehagelig. Masseutdanning og universitetenes vekst har lettet litt på de akademiske folder, men fremdeles er opptak, opprykk, ansettelser, forskningsbevilgninger og evalueringer ofte prosesser med liten grad av innsyn, enten på faglig eller administrativt grunnlag.

Begrepet korrupsjon brukes i ulike betydninger (se diskusjon i pkt. 1.4), men enten det brukes på generelt grunnlag eller i strafferettslig betydning vil det innebære en form for regelbrudd.

Det er tre motivasjoner som karakteriserer slike forhold:

1. Handlingen gir mulighet for belønning
2. Risikoen for å bli oppdaget er relativt lav
3. Den sosiale fordømmelsen er relativt lav

Universitets- og høyskolesektoren skulle derfor ikke mangle arenaer for irregulære og korruperte handlinger. Allerede ved søknad om opptak til studier ser vi at noen faller for fristelsen til å pynte litt på karakterer eller oversettelser av kvalifikasjonsbeskrivelser, og falske attester og vitnemål er heller ikke ukjent⁴. Utdanningsløpet har i seg selv en rekke korsveier der risikoen for ikke å komme seg videre kan friste til uregelmessigheter som f.eks. juks på eksamen, plagiering og kjøp av besvarelser. Også forskningen er utsatt. Kravene til å produsere nok resultater, spennende resultater og i noen tilfelle også “riktige” resultater, er stort. Det er tallrike eksempler gjennom historien på forhold der presset har vært for stort, og enkeltpersoner og/eller hele fagmiljø har falt for fristelsen til å manipulere eller fabrikkere data eller på annet vis bryte med de forskningsetiske konvensjoner som til enhver tid eksisterer innen et gitt fagfelt (Benestad, 2006).

Noen av de tidligste dokumenter som kan kalles diplomer er fra Vest-Europa:

“...among the Merovingian and Carolingian people. As J.M. Wallace-Hadril writes, these “diplomas ... were official instruments, couched in an elaborate form of words and authenticated in several ways, whereby kings made known their gifts and grants to communities or individuals, and did so in what seemed to them the safest and most permanent manner.”

And yet the author explains, “(i)n spite ... of all precautions, it was not very difficult for medieval scribes to forge diplomas well enough to deceive rivals. ...So there are many bogus diplomas” from that era” (Ezell and Bear, 2005:29).

Mens useriøse tilbydere ikke var uvanlig i fransk middelalder, har de blomstret opp siden tidlig 1800-tall. Akademisk uhederlighet er dermed ikke et nytt fenomen, men omfanget har i dag antatt helt andre dimensjoner og utgjør et betydelig problem for verdenssamfunnet. Korrupsjon innenfor utdanningssektoren berører hele spekteret av utdanning, fra barneskole via studentopptak til ansettelser (Hallak og Poisson, 2007) og er tett koblet til det generelle korrupsjonsnivået i samfunnet. Årsaken til at dette er en global utfordring, er den store mobilitetsøkningen som finner sted i våre dager, som gjør at ingen nasjoner kan reservere seg mot konsekvensene.

Transparency International (TI) er en organisasjon som arbeider for å bekjempe den delen av dette feltet som omhandler korrupsjon. TI ble etablert i 1993, har nå kontorer i mer enn 90 land, og har gjennom sitt arbeid på 1990-tallet dokumentert at korrupsjon er et globalt fenomen. To internasjonale konvensjoner er vedtatt; *the OECD Convention against Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*, og *the United Nations Convention against Corruption*. TIs *Corruption Perception Index (CPI)*⁵, publisert årlig siden 1995, er en etablert og akseptert liste basert på undersøkelser blant forretningsdrivende, akademikere og risikoanalytikere. Listen rangerer landene på en skala fra 10 (ren) til 0 (meget korrupert), og i 2008 viser den 180 land; to tredjedeler av nasjonene ligger under 5 og nesten halvparten ligger under 3.

“Transparency” – åpenhet eller gjennomsiktighet – er ett av hovedprinsippene i anti-korrupsjonsarbeid. Dette innebærer at tjenestemenn, ledere og tillitsmenn skal handle synlig, forutsigbart og forståelig, og at alle som påvirkes av administrative beslutninger, forretningstransaksjoner og veldedighetsarbeid skal ha tilgang til fakta og innsyn i prosesser.

⁴ Lønne, I. 2009: Akademiske kvalifikasjoner fra utlandet – en risiko ved rekruttering? Sikkerhet 1, 22-24.

⁵ <http://www.transparency.org/> (110509)

Transparency International har hele tiden hatt korrupsjon innenfor utdanningssektoren som et av sine prioriterte områder⁶, men har siden 2003 hatt spesielt fokus på dette feltet⁷.

Norge ligger på 14. plass for 2008 (7.9 poeng av 10) og har falt nærmere ti prosent siden 2007. Vi skårer nå lavest på listen av landene i Norden (Danmark/Sverige har 9.3 poeng, Finland 9.0 og Island 8.9). Transparency International forklarer de urovekkende tallene i en pressemelding (22. september 2008)⁸:

“Dels tyder dette på økt bevissthet om forekomsten av korrupsjon i Norge.

Dels skyldes problemet, og det er alvorlig, at myndighetene ikke lykkes med å endre strukturelle og kulturelle forhold i privat og offentlig sektor som betinger norsk korrupsjon - som den manglende åpenheten omkring viktige beslutninger; kameraderiet; de tette båndene mellom selgere og innkjøpere i offentlige anskaffelser; den defensive holdningen til offentlig korrupsjon osv.”

(...) Det forebyggende arbeidet mot korrupsjon prioriteres ikke høyt nok. For dårlig kvalitet på offentlige ledere, vennskapsansettelser på toppen, og stor grad av aksept av inhabilitet i beslutninger kan forklare at myndighetene nasjonalt og lokalt ikke tar tak i problemet på alvor. Resultatet er tap av tillit til politikere og offentlige ansatte.”

Aftenposten konkluderer følgende i en leder om korrupsjon 6. mars d.å.:

“Og uansett utfall av sakene det nå er tatt ut tiltale for, må vi ta inn over oss at nordmenns selvbilde som et spesielt hederlig og ukorrupt folk i en verden av løgn og bedrag, forlengst er avslørt.”

I enkelte yrker vil irregulære/kritikkverdige handlinger få større og tydeligere konsekvenser enn andre: Blant leger og jurister vil disse kunne medføre henholdsvis død, som resultat av feilbehandling, og frihetsberøvelse/fengsling av uskyldig person som følge av for eksempel bestikkelser. Konsekvensene av feil, slurv og uredelighet innenfor academia kan være mindre synlige for utenforstående, men universiteter og høyskoler har et stort ansvar, ikke bare i form av utdanning men også i forhold til holdninger og etisk ballast og er helt avhengige av samfunnets tillit.

1.4 Begrepsbruk

Det er svært mye som faller inn under korrupsjon og uetiske handlinger. Noe kan være uetisk, men ikke ulovlig, feil, men ikke juks, uprofesjonelt, men ikke uredelig. De mange gradsforskjellene av det vi kan kalle kritikkverdige handlinger gjør at det noen ganger ikke er lett å se forskjellen mellom det akseptable og det tvilsomme, eller mellom det tvilsomme og det forbudte. Dessuten kan det være vanskelig å avgjøre om handlingene er utført ut fra uvitenhet eller forsett.

Arbeidsgruppen innser at definisjoner av begreper på dette området er viktig, men uenighet om definisjoner må ikke ødelegge for formålet med rapporten: Å inspirere til en åpen, konstruktiv debatt som kan føre til gode forebyggende tiltak på dette feltet. Vi vil her kort beskrive hva arbeidsgruppen legger i de ulike begrepene, og forsøke å bruke dem konsekvent i rapporten.

⁶ Stealing the Future. Corruption in the Classroom, Transparency International 2005, 84 pp.

⁷ Corruption in the Education Sector, Transparency International, Working Paper #4/2007, 7 pp.

⁸ Se: <http://www.transparency.no/article.php?id=271> (110509)

Korrupsjon

I mandatet til arbeidsgruppen er begrepet *korrupsjon* brukt. Transparency International (TI) benytter følgende definisjon av *korrupsjon*⁹:

“Korrupsjon er misbruk av makt i betrodde stillinger for personlig gevinst.”

Korrupsjon forekommer i de fleste deler av samfunnet men er mest utbredt på områder der *makt* utøves og prestisje er viktig (politisk arena, domstoler, militære), der betydelige *ressurser* er tilgjengelige eller fordeles (flyt av varer og tjenester innenfor næringslivet, skatter/avgifter og offentlige anskaffelser samt innenfor helse, utdanning og bistand) eller der det er *knapphet* på livsviktige ressurser (vann og mat). Korrupsjon har en høy pris både politisk, økonomisk, sosialt og miljømessig, vil være et hinder for demokrati og rettspraksis og begrenser utvikling av rettferdig markedsstruktur og konkurranse.

“... Om vi fikk slutt på korrupsjon rundt om i verden ville det i mange utviklingsland ikke være behov for utviklingshjelp...”¹⁰

Et så sterkt ord som korrupsjon kan noen ganger bidra til å føre debatten inn på feil spor. Dette er en risiko som er til stede uansett hvor bevisst man velger sine ord. Eufemismer eller forsøk på nøytral ordbruk er heller ikke risikofritt.

Arbeidsgruppen er forsiktig med bruken av begrepet korrupsjon fordi betegnelsen har ulike betydninger: I juridisk forstand brukes begrepet om *bestikkelser*, mens vi i daglig tale nok bruker begrepet adskillig videre, om en rekke former for regelbrudd. *“Corruption”* har også en videre betydning, som inkluderer avvik og brudd på regler og konvensjoner, fordervelse/forråtnelse, i tillegg til forvanskninger og forfalskninger (om tekst).

Juridisk deles korrupsjon inn i tre typer handlinger: Aktiv bestikkelse, passiv bestikkelse og påvirkningshandel. I de nye straffebestemmelsene mot korrupsjon, innført fra 4. juli 2003¹¹, defineres korrupsjon som det “å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag”. Aktiv bestikkelse er å gi, tilby eller love noen en utilbørlig fordel eller utsikt til fordel for å oppnå en ytelse. Passiv bestikkelse innebærer at noen krever eller mottar en utilbørlig fordel eller utsikt til fordel. Det er verdt å merke seg at det er nok å tilby/si ja til en bestikkelse for at det skal betegnes som en korrupt handling (fordelen trenger ikke å være gitt/mottatt).

I 2003 ble det også innført bestemmelser som rammer det som kalles påvirkningshandel. Disse bestemmelsene setter forbud mot å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel for å *påvirke* en annen persons utføring av stilling, verv eller oppdrag. Dette forekommer gjerne i tilfeller hvor en person hevder å være i stand til å påvirke en beslutningstaker, og utnytter denne stillingen til å kreve eller motta utilbørlige fordeler¹².

⁹ Se TI sin hjemmeside: <http://www.transparency.no/index.php?c=13&kat=Hva+er+korrupsjon%3F> (240409)

¹⁰ Utviklingsminister Erik Solheim til Aftenposten, 21.03.07 i forbindelse med at Eva Joly skal jobbe for Verdensbanken <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article1701881.ece> (110509)

¹¹ Lovdata: <http://www.lovdata.no/all/tl-19020522-010-030.html#276a> (010509)

¹² Økokrim: <http://www.okokrim.politiet.no/okonomisk/korrupsjon-ny.htm> (010509)

Men den gjengse oppfatningen av hva korrupsjon er går utover den strengt juridiske tilnærmingen. På Norads hjemmeside¹³ beskrives korrupsjon slik:

“Korrupsjon er ikke bare bestikkelser, det er også en form for maktmisbruk, og det er ofte en flytende, uklar grense mellom hva som er ulovlig misbruk av stilling og hva som er omstridt, men ikke ulovlig, (mis-)bruk av maktposisjon. For eksempel krever ikke alltid den korrupte beslutningstakeren umiddelbar, økonomisk belønning for å gjøre noen en ”tjeneste”, men bygger opp avhengighet og takknemlighetsskjuld hos sine klienter som han kan hente inn senere i form av mer eller mindre lovlige gjenytelser.”

Arbeidsgruppen vil bruke begrepet korrupsjon med forsiktighet, men i videre forstand enn det som er vanlig juridisk.

Økonomisk kriminalitet

Økokrim¹⁴ definerer økonomisk kriminalitet som “(...) profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller gir seg ut for å være – lovlig.” Denne typen kriminalitet omfatter, i tillegg til korrupsjon, blant annet grove bedragerier, regnskapsovertredelser, skatte-, avgifts- og tollunndragelser og konkurransekriminalitet.

Misligheter

Arbeidsgruppen bruker Riksrevisjonens definisjon på *misligheter*: “Handlinger som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig fordel for seg selv, virksomheten, eller andre. Misligheter skilles fra feil ved at den underliggende handlingen er tilsiktet”¹⁵.

Uetiske handlinger og etikk

Med *uetiske handlinger* mener vi handlinger som er i strid med samfunnets moralnormer – normer og regler for hvordan vi skal oppføre oss.

Etikk, eller morallære, handler om forestillinger om hva som er rett og galt og setter normer for hva som er riktig handling. Mange normer vil variere fra samfunn til samfunn og kan også variere over tid. Andre er mer allmenngyldige (for eksempel normen om at tyveri og drap er uakseptable handlinger).

Vi kan ikke gå dypt inn i dette store feltet her, men kort nevne at etikk er et sett av normer og prinsipper til veiledning for handlinger. Man får forskjellige etiske teorier alt etter hvilket formål som er utgangspunktet. Ulike etiske teorier tar utgangspunkt i plikt-etikk, hedonisme, utilitarisme, altruisme og egoisme¹⁶. En handling som betraktes som uetisk innenfor plikt-etikken (er i strid med en autoritet), kan være akseptabel ut fra et utilitaristisk perspektiv (føre til velvære for flest mulig mennesker).

¹³ Norad: http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=1731 (240409)

¹⁴ Økokrim: http://www.okokrim.politiet.no/okonomisk/ramme_okonomisk.html (010509)

¹⁵ Riksrevisjonen: http://www.riksrevisjonen.no/NR/rdonlyres/CBCBF8A3-8238-442B-9650-B305DC27AB70/0/Misligheter_supplerende_retningslinjer_pr_210607.pdf

¹⁶ Plikt-etikk: Vi må gjøre vår *plikt*, uansett hva våre egne ønsker og vurderinger skulle tilsi. Den moralske verdi en handling har bedømmes etter i hvilken grad den er i overensstemmelse med de standarder som autoriteten setter. Hedonisme: Formålet med all handling er å oppnå størst mulig nytelse for den personen som handler. Utilitarisme: Hvilket valg vil føre til størst velvære for flest mulig mennesker? Altruisme: Ethvert menneskes moralske mål er å tjene andres velvære på bekostning av egne verdier. Egoisme: I motsetning til altruismen sier egoismen at man skal tjene sine egne interesser. Hentet fra: Filosofi: En innføring. Av Vegard Mortensen. Se: <http://filosofi.no/> (240409)

Arbeidsgruppen mener at *uetiske handlinger* kan bety så mye forskjellig for ulike lesere av rapporten at det kan virke mer tåkeleggende enn oppklarende. Vi vil i stedet bruke de forhåpentlig mer gjenkjennbare begrepene *kritikkverdige/irregulære handlinger*.

Vitenskapelig uredelighet

Norge har en lov fra 2006 om behandling av etikk og redelighet i forskning¹⁷. Her defineres *vitenskapelig uredelighet* slik:

“Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.”

Kritikkverdige/irregulære forhold og handlinger

Når arbeidsgruppen omtaler hele dette feltet under ett brukes *kritikkverdige/irregulære forhold og handlinger*. Mens begrepet uredelighet impliserer bedrag og at det er handlet med forsett, vil et kritikkverdig/irregulært forhold også kunne omhandle for eksempel plagiering ut fra manglende kunnskap og ferdigheter, og det som kan kalles slurv og sjusk. Forhold som fortjener oppmerksomhet og rettledning.

Utilbørlige handlinger

Et nøkkelord når det gjelder korrupsjon er *utilbørlig*, som er en såkalt rettslig standard. Typisk for rettslige standarder er at innholdet av dem ikke kan fastlegges ved å granske den lovbestemmelsen der de finnes; standarden finner man utenfor loven.

I *NOU 2002:22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon* er det nevnt en rekke forhold som vil være relevante ved bedømmelsen av om handlingen er utilbørlig. Blant de viktigste er

- Ytelsens formål
- Ytelsens art og verdi
- Hvorvidt giver og/eller mottaker åpent informerer om ytelsen
- Hva slags regler som gjelder for virksomheten eller bransjen
- Hovedpersonenes relative posisjoner

Det er også typisk for korrupsjon at det dreier seg om samhandling mellom to eller flere personer.

Korrupsjonsbestemmelsene er ment å samvirke med andre regler. Blant viktige lovregler i denne forbindelse nevnes *habilitetsreglene* i forvaltningsloven¹⁸ og andre steder, som bl.a. skal sikre at det ikke blir tatt usaklige eller utenforliggende hensyn. Andre regler som kan nevnes er tjenestemannslovens¹⁹ forbud mot gaver (§ 20) og samme lovs regler om tilsetning, særlig det såkalte kunngjøringsprinsippet og kvalifikasjonsprinsippet. Disse skal sikre at offentlige stillinger blir besatt etter en reell og åpen konkurranse der saklige hensyn er avgjørende for hvem som blir tilsatt.

¹⁷ “Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning” LOV-2006-06-30-56: <http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/lovdata/all/nl-20060630-056.html&emne=etikk&&> (010509)

¹⁸ Forvaltningsloven: <http://www.lovdata.no/all/nl-19670210-000.html> (240409)

¹⁹ Tjenestemannsloven: <http://www.lovdata.no/all/nl-19830304-003.html> (340409)

Også institusjonsinterne regler eller normer og retningslinjer, fastsatt av for eksempel nasjonale eller internasjonale etikk- eller fagorganer, kan være sentrale ved fastleggelsen av hva som er tilbørlig og utilbørlig, kritikkverdig eller fullt ut rettmessig.

Andre begrep

Noen sentrale begrep på engelsk er “*academic malpractice*”, “*professional misconduct*” og “*scientific misconduct*”. Noen definisjoner og forhold som begrepene brukes om, er gitt i vedlegg 2, som også angir SIUs (Senter for internasjonalisering av høgre utdanning) definisjon av *irregulære forhold* innenfor UH-sektoren.

1.4.1 Tillit

Som et viktig formål med korrupsjonsbestemmelsene nevnes særlig å bevare tilliten mellom borgerne og myndighetene. Slik tillit er omtalt som et vesentlig ledd i å opprettholde et stabilt demokrati. Et moderne samfunn kjennetegnes av et mangfold av differensierte subsystemer som hver har sine funksjonsformer, normer og spesifikke ekspertkunnskaper, og som alle er avhengig av tillit for å fungere. Ved siden av mellommenneskelige tillitsrelasjoner “ansikt til ansikt” har det moderne samfunn behov for å etablere og opprettholde tillit mellom borgerne og ulike ekspertsystemer, så som helsevesenet, rettsvesenet, banksystemet, utdanningssystemet og forskningssystemet (Giddens, 1994). Tillit til ekspertsystemer kan delvis være basert på borgernes egen kontakt med eksperter i de ulike systemene, men den er i enda større grad basert på tillit til selve systemet, at det fungerer godt, at det har interne kvalitetssikringsordninger og at ekspertenes kunnskap er kvalitetssikret og akkreditert av kompetente instanser.

I lovgivningen som direkte regulerer universitetenes og høyskolenes virksomhet er det også inntatt viktige regler som skal sikre integritet og tillit. For utdanning kan nevnes universitets- og høyskolelovens § 3-9 (1) som påbyr at studentenes kunnskaper og ferdigheter skal prøves på en upartisk og faglig betryggende måte, og slik at det faglige nivået sikres. Bestemmelsen påbyr også ekstern evaluering av vurderingen eller vurderingsordningene. I dette ligger både en plikt til å sikre at studentenes prestasjoner blir vurdert etter saklige kriterier, samt en rett og plikt til å påse at studentene ikke fusker.

I det hele tatt er tillit et nøkkelord, ikke bare i forbindelse med korrupsjon og motvirkning av denne. Som mange andre offentlige organer forvalter universiteter og høyskoler mye penger, er store arbeidsgivere, yter vesentlige velferdsgoder til befolkningen (så som utdanning), og er på ulike måter store aktører i økonomien. Universiteter og høyskoler er nøkkelinstitusjoner i utdanning og kvalitetssikring av ekspertise til sine egne og samfunnets ulike ekspertsystemer. Offentlige institusjoner er avhengige av tillit, både hos andre myndigheter, hos næringslivet og i befolkningen ellers. For universiteter og høyskoler gjelder dette antakelig enda mer enn for andre grener av offentlig forvaltning: Vi vil peke på at våre utdanningsinstitusjoner har en særlig uavhengig stilling²⁰ med utstrakt adgang til selv å bestemme hva det skal undervises i og hvordan, samt hva det skal forskes på. Her er det få rettslige begrensninger.

Enda viktigere er at universiteter og høyskoler tradisjonelt har hatt en spesiell rolle som kultur- og sivilisasjonsbærere, og en særlig rett og plikt til å stille seg kritisk til samfunnet de er en del av. Systematisk og kritisk etterprøving av rådende holdninger er fremdeles en spesielt viktig del av både utdanning og forskning. For utviklingen av ny innsikt har

²⁰ Jf. Lov om universiteter og høyskoler. § 1-5 om faglig frihet og ansvar.

universitetene en særstilling fordi det er få institusjoner utenom universitetene som er i stand til å drive langsiktig grunnforskning på bred front.

2.0 Risikofaktorer og risikovurderinger

2.1 Risikofaktorer

Økt bevissthet rundt risikofaktorer vil gjøre det enklere å ha en beredskapsplan for å forebygge irregulære handlinger.

Ramme 2.1: Noen risikofaktorer for irregulære handlinger innenfor høyere utdanning

- *Manglende innsyn/lukkede prosesser*
Gjennomsiktighet (“*transparency*”) er et av hovedprinsippene i antikorrupsjonsarbeid. Personer i tillitsposisjoner har ikke bare en plikt til å opptre synlig, forutsigbart og forståelig, men skal også bidra til at alle som berøres av forvaltningsvedtak eller forretningstransaksjoner er sikret innsyn i saksgang og prosesser som ligger til grunn for beslutninger. I faglig sammenheng kan manglende spisskompetanse hos den utenforstående være nok til at en tilsynelatende åpen prosess ikke har reelt innsyn.
- *Utnytting av maktulikhet*
Maktulikhet er noe de fleste opplever til daglig; det er først når situasjonen utnyttes i vinnings hensikt at det oppstår en situasjon som kan være kritisk.
- *Manglende eller ufullstendige tilsyns- og kontrollfunksjoner*
Dårlige tilsyns- og kontrollfunksjoner går ut over den daglige kvalitetssikringen, for eksempel utilstrekkelig internrevisjon og internkontrollsystemer.
- *Manglende beredskap/ressurser/kompetanse*
 - dårlig opplæring av medarbeidere (i lover, regelverk og rutiner)
 - dårlig arbeidsmiljø (svikt i internkommunikasjonen)
 - ressursmangel som fører til at man sløyfer beredskapstiltak (kriseberedskapsøvelser jfr. vedlegg 3)
- *Dårlige virkemidler*
Eksempler på virkemidler kan for eksempel være disiplinærreaksjoner etter tjenestemannsloven, eller anmeldelse til politiet eller et tilsynsorgan. Noen ganger viser slike virkemidler seg å ha svakheter. For eksempel kan en oppsigelsessak ta lang tid og føre til store konflikter innad i arbeidsmiljøet, ev. forsterke konflikter som allerede ligger der.
- *Manglende mot / uklart ansvar*
Det er naturlig å vegre seg mot ubehagelige følger ved å overse/avfeie uregelmessigheter, unnlate å sjekke nærmere og unngå å involvere andre eller rapportere/varsle. Klargjøring av ansvar, tydelige rapporteringslinjer og ivaretagelse av varslere kan bidra i positiv retning. Det etiske ansvaret får ofte mindre oppmerksomhet enn det faglige, men kan uten tvil påvirke den faglige kvalitetssikringen.

2.2 Risikovurderinger

Kunnskapsdepartementet har i sine tildelingsbrev til institusjonene de siste to årene satt krav til at institusjonene integrerer risikostyring i sitt mål- og planarbeid. Arbeidsgruppen mener en risikovurdering av områder som kan være utsatt for kritikkverdige handlinger naturlig hører hjemme i dette arbeidet. I sin orientering til statsbudsjettet for 2009 viser departementet til at

det har skjedd en klar forbedring i institusjonenes arbeid med risikostyring, samtidig som flere institusjoner fremdeles har en vei å gå. Departementet understreker viktigheten av at hver institusjon arbeider videre med å utvikle og få på plass tilfredsstillende systemer for risikostyring²¹. Alle institusjoner bør foreta jevnlig, systematiske risikovurderinger, eller sårbarhetsanalyser. Slik kan man finne ut hvilke områder som bør vies spesiell oppmerksomhet for å minske sannsynligheten for uønskede handlinger. Vi kommer nærmere inn på konkrete eksempler på hvordan noen utsatte områder kan risikovurderes i kapittel 5.

En slik prosess med risikovurdering og sårbarhetsanalyse kan gjennomføres på samme måte som man gjør i andre prosesser der kvalitetsheving er målet. Spesielt mindre institusjoner som ikke har internrevisjon, har muligheter til å søke eksternt assistanse. I vedlegg 3 gis en generell oversikt over arbeidsgangen som slike eksterne firmaer kan velge å benytte seg av. For eksempel kan de velge å kartlegge om institusjonen (i) har føringer, retningslinjer og strategier som kommuniseres klart og tydelig fra ledelsen, (ii) identifiserer og analyserer risiko, (iii) planlegger konkrete, korrigerende og forebyggende tiltak for å redusere risiko, (iv) gjennomfører tiltakene – og hvordan gjøres det? Og så forsøker å finne ut om (v) tiltakene virker.

For en vurdering av selve risikoverdien foreslår vi at dette kan gjøres på følgende måte, slik statlige institusjoner er forpliktet til i mange sammenhenger:

Sannsynlighet x Konsekvens = RISIKO

Vi poengterer at høy risiko er til stede både (i) når sannsynligheten for en overtredelse er liten, men konsekvensene store, og (ii) sannsynligheten er høy, men konsekvensene små.

Begrepet sannsynlighet kan gjerne tidsavgrænses: Hvor sannsynlig er det at det vil oppstå uregelmessigheter på området *“i løpet av de nærmeste 12 månedene?”*.

“Konsekvens” knyttes ofte opp til økonomi, men man bør også trekke inn forhold som *“konsekvens for institusjonens omdømme”*.

Forslag til skala som kan benyttes:

Vurderingsskala	Sannsynlighet	Konsekvens
6	Helt sikkert	Kritisk
5	Meget sannsynlig	Meget stor konsekvens
4	Sannsynlig	Stor konsekvens
3	Noe sannsynlig	Merkbar konsekvens
2	Lite sannsynlig	Liten konsekvens
1	Helt usannsynlig	Ubetydelig konsekvens

Risikoverdien vil altså være et tall mellom 1 og 36, og vi har valgt følgende tolkning av risikoskårene:

Konklusjon	Risikoskåre
Liten betydning	≤ 4
Av betydning	≤ 8
Betydelig	≤ 12
Alvorlig	≤ 16
Meget alvorlig	> 16
Kritisk	> 20

²¹ Se kap. 5.2: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/UH/St.prp%201/F_4221_uh_09.pdf

3.0 Utfordringer på den internasjonale arena

Korrupsjon er en av de store globale utfordringene vi står overfor. Nesten 50 % av de 180 landene som er vurdert av TI for 2008 ligger under 3 poeng (av ti). Ingen land kan distansere seg fra dette. Selv om utfordringene er knyttet til de fleste deler av samfunnet der det utøves makt og fordeles ressurser, er korrupsjon innen utdanningssektoren på mange vis i en særstilling fordi den bidrar til å holde de fattigste nede ved å true kvaliteten på utdanningen og hindre lik rett til utdanning.

De forhold som er mest utsatt gjelder lærere som ikke er til stede, undervisning som ikke blir gitt, ekstra betaling (i form av penger eller tjenester) for opptak, undervisning, eksamensavvikling, karakterer eller læremateriell. Utdanning er ofte den eneste mulighet for en familie til å komme seg ut av fattigdom, og korrupsjon innenfor dette feltet bidrar derfor til å spre frustrasjon og handlingslammelse blant den unge generasjon, som kan ha alvorlige langtidseffekter, også for selve antikorrupsjonsarbeidet.

Korrupsjon innenfor høyere utdanning gjelder også akkreditering og lisensiering av læresteder og studieprogram, kjøp og salg av falske vitnemål, utvelging av studenter basert på ikke-autentiske kvalifikasjoner der studenten ikke har hatt den nødvendige undervisning og på riktig nivå, samt økonomisk støtte til læresteder, på skjulte og illegale betingelser

Økt internasjonalisering betyr at norsk byråkrati og academia må forholde seg til land med svakt utbygde statsapparater. Nepotisme og korrupsjon kan være en del av det etablerte forvaltningssystemet der. I mange kulturer er gaver en naturlig del av forhandlings- og relasjonsbygging, men de fleste har en grense for hva som er akseptable handlinger. Bruk av maktposisjon til personlig vinning og bruk av felles ressurser til private formål er uakseptabelt i de fleste land.

Samarbeid over landegrensene kan derfor by på store utfordringer. Det hjelper ikke å stille krav til samarbeidspartnere når forvaltningsapparatet i den andre enden ikke fungerer etter våre normer. Som eksempel kan nevnes:

“... Afrikanske land har – i likhet med resten av verdens land – omfattende regelverk for offentlig forvaltning. Den store forskjellen mellom vestlige land som Norge og landene i regionen er imidlertid at slike regelverk i betydelig mindre grad følges i Afrika sør for Sahara enn her” (Skogseth, 2007).

Utfordringene kan være så tilsynelatende banale som å stille krav til konsekvent og fullstendig nedtegning av navn, fødselsdato (i mange land er etterregistrering av fødsler vanlig), utforming av offentlige dokumenter som identitetspapirer og utdanningsdokumenter; dessuten krav til arkivsystemer og verifiseringsmuligheter.

“... problemene offentlige dokumenter med lav notoritet fører med seg, er størst for afrikanerne selv, og at mange ønsker seg et system som vårt hvor byråkratiet er nøytralt, fungerende og er ganske fritt for korrupsjon og nepotisme. Det er dessuten viktig å påpeke at selv om det er mange muligheter til å manipulere systemene i afrikanske land for å få utstedt dokumenter med uriktige personopplysninger, så er det ikke dermed sagt at folk flest gjør det. Problemet for byråkrater som arbeider i vårt system blir å avgjøre i hvilke saker man skal gjøre nærmere undersøkelser”(Skogseth, 2007).

I hvilken grad påvirker dette norsk UH-sektor?

Kvalitetsreformen²² er basert på en grunnleggende forutsetning om at internasjonalisering og kvalitet henger sammen. Men internasjonalisering er kun kvalitetshevende hvis alle prosessene er forankret i en kvalitetsstandard. Hvis ikke korrupsjon i den internasjonale utdanningssektoren tas på alvor, vil dette kunne få konsekvenser også for kvaliteten på norsk utdanning.

Internasjonale studenter som søker opptak til norske universitet og høyskoler, må få klare retningslinjer om krav til dokumentasjon og verifiserbarhet, og de som tilbys studieplass bør få vite på hvilke premisser studieplass og eventuell oppholdstillatelse er gitt.

Reaksjonsformene mot misligheter bør kommuniseres tydelig, og det bør være offentlig innsyn i irregularitetenes omfang og art.

Norske studenter som reiser ut bør få veiledning i hvordan de skal forholde seg i møtet med nye kulturer og forvaltningssystem, og de bør sikres god nok etisk ballast til at de kan håndtere vanskelige situasjoner.

Informasjon, offentliggjøring og innsyn er de viktigste bidrag til å bekjempe kritikkverdige forhold, samt styrking av integritet og åpenhet via opplæring og diskusjoner.

²² Gjør din plikt – kreve din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning. Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001).

4.0 Utfordringer for norsk UH-sektor

Rettferdighet, tillit og åpenhet er forutsetninger for et stabilt demokrati. Som nevnt har Norge de siste to årene falt betydelig på TIs korrupsjonsindeks. Til tross for denne negative utviklingen er Norge blant de minst korrupte land i verden, med et godt utbygd retts- og forvaltningssystem, presse- og ytringsfrihet, stor grad av tillit til dokumenter, og med bl.a. en offentlighetslov som gir rett til innsyn i beslutninger som er fattet av forvaltningen.

Norge har et ustrakt *internasjonalt engasjement* innenfor politikk, som fredsarbeid, bistand, miljøtiltak og antikorrupsjonsarbeid, samt innenfor næringslivs- og forskningsaktiviteter. Dette danner grunnlag for en kollektiv forpliktelse som preger holdninger og offentlige debatter. Mange i Norge har via internasjonale aktiviteter direkte erfaring med korrupte systemer og de destruktive konsekvenser dette har for individ, samfunn og økonomi: Tap av tillit, resignasjon, handlingslammelse, nye korrupte handlinger og skjev fordeling av ressurser, med store samfunnsmessige og økonomiske kostnader. Slike erfaringer kan i seg selv være forebyggende på den nasjonale arena, men kan også gi grobunn for dobbeltmoral: Norske aktører som opererer innenfor korrupte systemer kan bli et offer for systemet, bli en del av systemet eller via unnfallenhet bidra til å vedlikeholde systemet (passiv korrupsjon). Flere større medieoppslag har vist at norske aktører trår feil i dette komplekse landskapet.

Det norske universitets- og høyskolesystemet er karakterisert av en *relativt flat struktur*, med høy andel av professorer i forhold til totalt antall vitenskapelig ansatte, samt en relativt større gruppe med yngre professorer enn i mange andre land. Dette gir personer i vitenskapelige toppstillinger mindre makt enn i land der hierarkiet er mer komplekst og med færre posisjoner på toppen. I tillegg er det generelt høye forventninger i det norske samfunnet til rettferdighet og til å bli hørt i ulike sammenhenger.

Men Norge er preget av *små miljøer*, noe som ofte er en utfordring m.h.t. habilitet og vennetjenester/kameraderi. Likestilling vil trolig bidra positivt når det gjelder utilbørlig favorisering (kjennskap og vennskap, uansett kjønn), men “alle kjenner alle”-kulturen kan også resultere i en viss intern justis ut i fra felles ansvar og avhengighet.

Små fagmiljøer kan i tillegg ha en utfordring når det gjelder faglige vurderingers legitimitet. Hvis bare få personer besitter en gitt kompetanse, vil dette begrense det reelle innsynet i eksamensvurderinger, bedømmelse av avhandlinger, ansettelse, prosjektstøtte og samarbeidsprosjekter. *Manglende kompetanse* kan dermed medføre at misligheter ikke oppdages og dessuten bevisst brukes for å dekke over andre konflikter, som faglige interessekonflikter, inhabilitet, etiske dilemmaer eller personlige motsetninger.

Små miljøer vil også lett kunne gjøre *varslere synlige*, selv om det varsles anonymt. Også forhold som ikke får konsekvenser for den som er rapportert kan by på store problemer for varsleren når det gjelder videre karriere (studier, ansettelse og alternative arbeidsmuligheter), fordi mulighetene i Norge til å flytte på seg er begrenset.

Studentmedvirkning på alle nivå er uvanlig i internasjonal sammenheng. Hos oss kan studenter virke som vaktbikkjer; de blir hørt, får en annen oppmerksomhet og behandling enn ansatte og vil ikke bli “straffet” på samme måte som en “ansatt-varslere”. Norsk akademia er preget av et uformelt forhold mellom foreleser/veileder og student, og underordnet/overordnet. Dette kan bety en lav terskel for å si fra om små ting, mens terskelen for å si fra

om alvorligere forhold kan være høyere på grunn av et vennskapelig element i det som skulle være et profesjonelt forhold.

Stor *tillit til dokumenter* bidrar til at oppmerksomheten overfor falske dokumenter kan være lavere og villigheten til å bortforklare uregelmessigheter relativt høy.

Yrkes- og forskningsetikk må flettes inn som en naturlig del av den faglige undervisningen tidlig og på alle nivåer (se forebygging i kap.6).

Arbeidsgruppen har valgt ut fire områder i UH-sektoren som vi vil gå nærmere inn på i denne rapporten:

- Utdanning, inklusiv opptak
- Forskning
- Forvaltning
- Kunnskap i bruk

5.0 Ulike typer kritikkverdige forhold

Arbeidsgruppen er bedt om å lage en oversikt over typer korrupsjon og uetiske handlinger som kan forekomme innenfor norsk høyere utdanning. Vi har valgt å bruke rammer om eksempler som presenteres punktvis. I tillegg vises figurer som illustrerer alvorlighetsgrad, det vil si konsekvenser og grader av avvik fra akseptabel atferd.

Vi drøfter nærmere noen utvalgte, antatt risikofylte typer av forseelser i selve teksten, samt en risikovurdering av disse, knyttet til figurene. Arbeidsgruppens risikovurderinger er generelle og kun ment å være eksempler. Risikoskårene vil kunne variere fra en institusjon til en annen og fra år til år. Vi synes det er viktig “å ta temperaturen” der man synes det er hensiktsmessig. Gjør man dette med jevne mellomrom vil det være enklere å foreta sammenligninger og vurderinger og foreta inngrep i tide der risikoen er høy. Regelmessige vurderinger og kartlegginger vil kunne gi institusjonen verdifulle holdepunkter for riktig dimensjonering av tiltak. Utgangspunktet for arbeidsgruppens risikovurderinger er beskrevet i kap. 2.2.²³

5.1 Misbruk av betrodd stilling “professional misconduct”

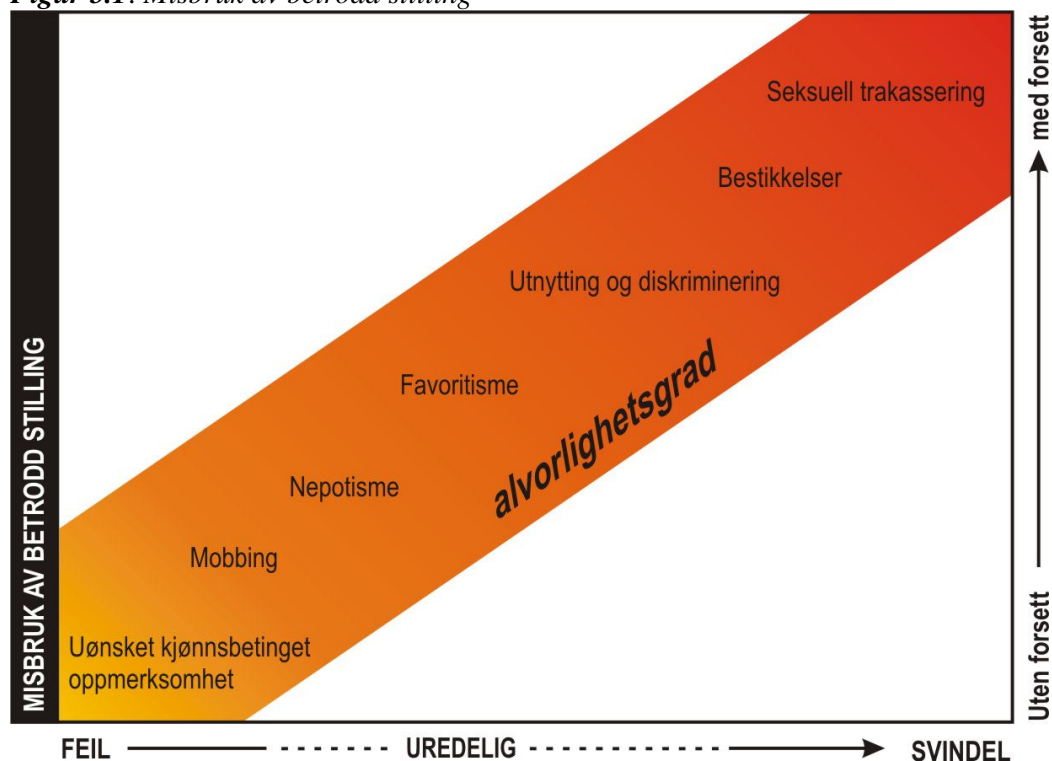
Før vi går videre til våre fire hovedområder, vil vi stoppe opp ved et område som spenner over alle sammen: Misbruk av betrodd stilling. Dette er sannsynligvis en type handling som innebærer høy risiko alt i alt: Vi regner det som helt sikkert at dette opptrer, mens konsekvensene vil variere ut fra alvorlighetsgrad.

Ramme 5.1: Misbruk av betrodd stilling

- Gaver eller fordeler i bytte mot gode karakterer, vurderinger eller favorisering på annen måte (til verv, tilsetning, oppdrag, medforfatterskap, m.m.).
- Utnytting, trakassering og diskriminering
 - Uønsket seksuell oppmerksomhet
 - Seksuell trakassering
 - Mobbing
- Ego-favorisering: Emneansvarlig velger vekk det beste pensum fordi vedkommende har egeninteresse av at annet materiale/bøker velges (har copyright til materialet eller får gaver/fordeler fra utgiver).
- Avsløring av konfidensiell informasjon om studenter og ansatte, etc.

²³ I utvalgets forslag til risikovurderinger har vi ikke brukt desimaler, noe som kan vurderes når man ønsker mer presise beregninger.

Figur 5.1: Misbruk av betrodd stilling

5.1.1 Uønsket seksuell oppmerksomhet

Uønsket seksuell oppmerksomhet “*sexual harassment*”, er eksempel på slik misbruk av betrodd stilling. Uønsket seksuell oppmerksomhet er lovstridig i henhold til både arbeidsmiljøloven og likestillingsloven.

FN har følgende definisjon på uønsket seksuell oppmerksomhet:

“Sexual harassment is any unwelcome sexual advance, request for sexual favour, verbal or physical conduct or gesture of a sexual nature, or any other behaviour of a sexual nature that might reasonably be expected or be perceived to cause offence or humiliation to another, when such conduct interferes with work, is made a condition of employment or creates an intimidating, hostile or offensive work environment. While typically involving a pattern of behaviour, it can take the form of a single incident. Sexual harassment may occur between persons of the opposite or same sex. Both males and females can be either the victims or the offenders.”²⁴

Det kan handle om alt fra uvelkomne kommentarer til press om å yte seksuelle tjenester. Følgende momenter kan være av betydning for hvordan situasjonen oppleves: Typer relasjoner, omfang og hyppighet, alvorlighetsgrad, kulturen på arbeidsplassen også videre.

Ofte kan situasjoner løses ved at en sier klart i fra om hvordan oppmerksomheten oppleves, men andre ganger kan det være nødvendig å gå til et *verneombud* som er arbeidstagers representant i saker som angår arbeidsmiljøet. Verneombudet har taushetsplikt.

²⁴ Se: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/fpsexualharassment.htm>

Arbeidsgruppen mener at uønsket seksuell oppmerksomhet er en utfordring (6), mens konsekvensene vil variere fra liten (2) til meget stor (5), som gir en risikoskåre mellom 12 (betydelig) og 30 (kritisk).

5.2 Utdanning

Vi har i rammene under delt utdanning inn i to: Irregulære handlinger utført av akkrediteringsmyndighet og lærested, og irregulære handlinger utført av den studiesøkende, jobbsøkende eller studerende.

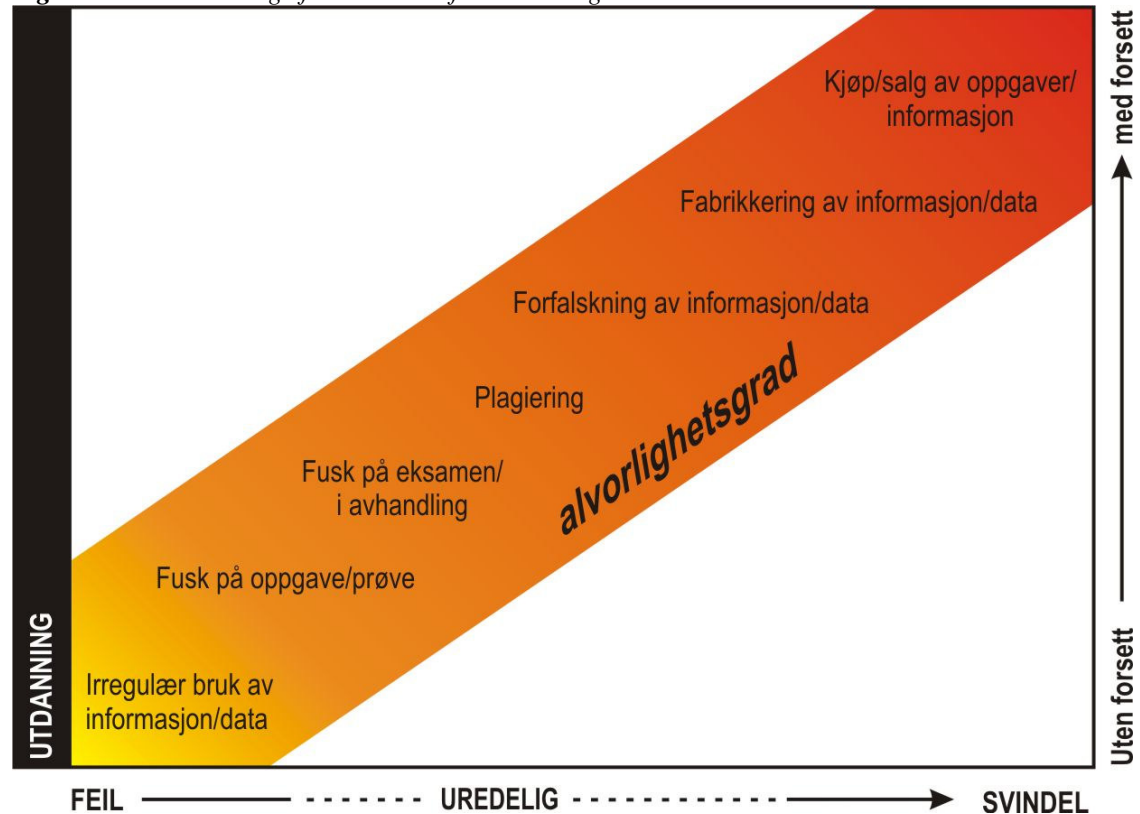
Ramme 5.2 a) Irregulære handlinger utført av akkrediteringsmyndighet og lærested

- Fordeling av midler (stipendier, osv.): Favoritisme og nepotisme, bestikkelser; vilkår og forutsetninger neglisjeres.
- Opptak til studier og jobbsøknader i UH-sektoren
 - Korrupte handlinger/manipulasjon utført av ansatte ved lærested eller annen opptaksinstans ut fra for eksempel bestikkelse/kameraderi, evt. sympati (synes synd på søker)
- Akademiske kvalifikasjoner
 - Salg av grader/titler som er uten forankring i adekvat utdanning, og heller ikke tilfredsstillende krav om fremlagt dokumenterte vitnesbyrd fra relevant og akkreditert utdanningsinstitusjon.

Ramme 5.2 b) Irregulære handlinger utført av den studiesøkende, jobbsøkende eller studerende

- Opptak til studier og jobbsøknader i UH-sektoren
 - Alle typer forsøk på å øke sitt konkurransefortrinn på uhederlig vis for å få en studieplass: Falske opptaksbrev, anbefalingsbrev, tester, sertifikater, karakterutskrifter/avgangsvitnemål fra videregående skole, feiltolkede oversettelser, samt falske kvalifikasjoner fra høyere utdanning
- Eksamen, eksaminasjon og oppgaveskriving:
 - Plagiering
 - Fabrikkering, forfalskning
 - Kjøp/salg av oppgave(besvarelse)r
- Akademiske kvalifikasjoner
 - Falske akademiske kvalifikasjoner: Varierer fra åpenbart falske dokumenter til etterligninger av dokumenter fra godkjente læresteder

Figur 5.2: Kritikkverdige forhold innenfor utdanning.

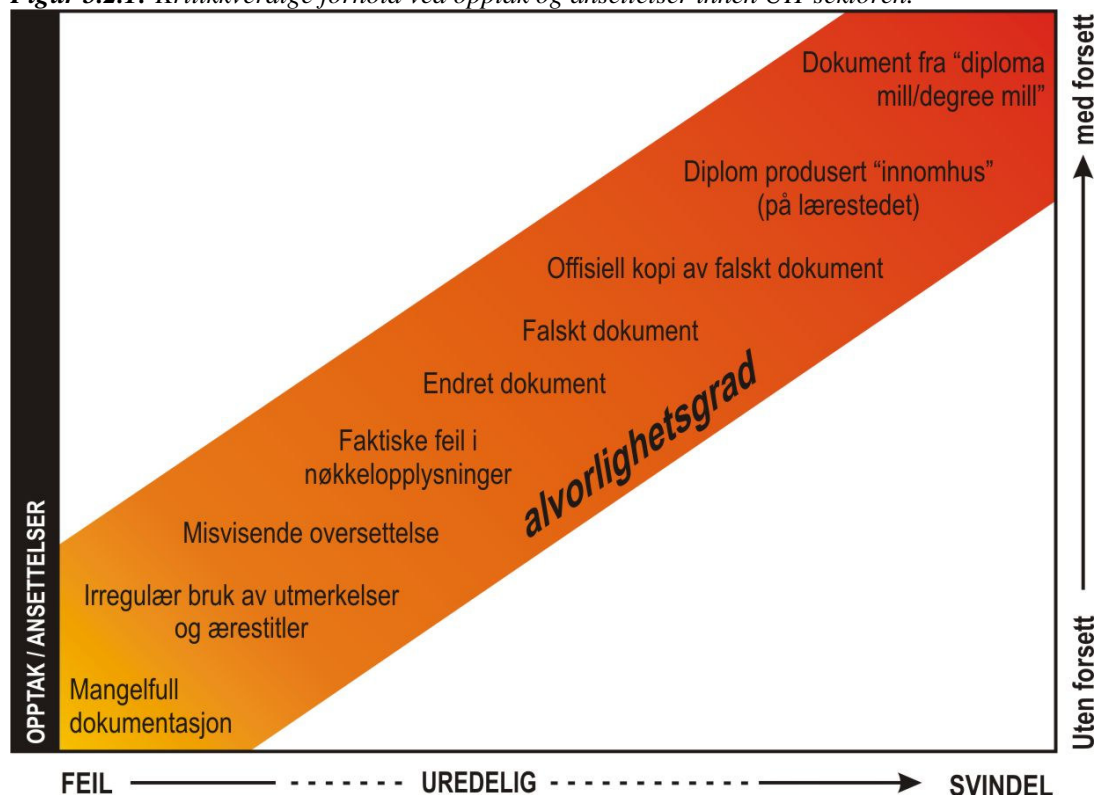

Innenfor utdanning vil vi spesielt rette fokus mot følgende områder arbeidsgruppen antar er risikoutsatte: Opptak og ansettelser, eksamen, eksaminasjon og oppgaveskriving.

5.2.1 Opptak og ansettelser

Erfaringene, både internasjonalt og etter hvert også nasjonalt, viser at institusjonene bør mer enn hittil ha oppmerksomheten rettet mot alle typer forsøk på å oppnå uberettigede konkurransefortrinn i forbindelse med opptak og ansettelser. Tilgjengeligheten på falske utdanningsdokumenter er stor (opptaksbrev, anbefalingsbrev, tester, sertifikater, karakterutskrifter/avgangsvitnemål fra videregående skole, feiltolkede oversettelser, samt falske kvalifikasjoner fra høyere utdanning). Risikoen for å bli tatt er foreløpig liten i Norge. NOKUT har erfart at problemene i denne sektoren er økende. Dokument fra useriøse tilbydere (f.eks. bløffuniversitet eller vitnemålmøller – “diploma mills/degree mills”) er også et tiltakende problem. Dette er tilbydere som selger utdanningsdokumenter som i realiteten representerer liten eller ingen reell utdanning.

Figur 5.2.1: Kritikkverdige forhold ved opptak og ansettelser innen UH-sektoren.

5.2.2 Eksamen, eksaminasjon og oppgaveskriving

Tradisjonelt har oppmerksomheten når det gjelder fusk vært rettet mot studenters regelbrudd, særlig fusk eller lignende forhold ved eksamen eller obligatoriske arbeidskrav. Ut fra det som er kjent om behandlede saker ved institusjonene, ser vi to hovedkategorier. Den ene er tradisjonelle “fuskelapper” eller mer moderne varianter med bruk av teknologi. Her er sakstallet nokså lavt, men så lenge eksamensformen premierer studenter med god hukommelse vil noen kompensere med alternativ informasjonsinnhenting. Den andre kategorien, som har vært sterkt økende de siste årene, er plagiering og lignende uregelmessigheter i omgang med kilder (heretter kalt “plagiering” for korthets skyld). Dette opptrer nesten utelukkende ved hjemmeeksamener og andre arbeider som studentene jobber med på egen hånd.

*Plagiering*²⁵

Dette er et stort område, og et som får stor oppmerksomhet, også i media. Det omfatter alt fra uvitenhet til bevisst tyveri av andres ideer og formuleringer. Bruken av informasjon på internett får en del av skylden: Store mengder av informasjon ligger lett tilgjengelig og innbyr til klipping og liming. Kvalitetsreformen med økt bruk av hjemmeeksamener vanskeliggjør kontroll. Vi får flere studenter fra land der man blir belønnet for å reproducere andres verk, ikke for å formulere egne tanker med egne ord. Tekstgjenkjenningsprogram fanger opp mange

²⁵ Wikipedia 120209: ”**Plagiat**, (fra [senlatin](#): *plagium*, som opprinnelig betegnet «tyveri av mennesker» eller «menneskerov») er urettvis imitasjon, etterligning eller kopiering av et [åndsverk](#) som hevdes og fremstilles, enten i sin helhet eller deler av, som noe man har skapt selv; litterært, [vitenskapelig](#) eller [kunstnerisk](#) tyveri.

tilfeller av plagiering, men har også begrensninger som at den for eksempel ikke tar norsk oversettelse av en engelsk (internett-)tekst. Bruken av disse programmene medfører flere avsløringer enn før, noe som kan bety tiltakende ukultur og juks, eller at en større del av problemet blir synlig. Det store omfanget er alene grunn for institusjonene til å anse dette som et viktig risikoområde.

En videre kategorisering av plagiering kan for eksempel være:

- Plagiering av materiale publisert på internett
- Plagiering av oppgaver som andre studenter har levert tidligere
- Plagiering av oppgaver el. utkast som studenter på annen måte har fått tilgang til fra andre studenter
- Samarbeid mellom flere studenter der det er forutsatt at alle arbeider skal være individuelle

Ut fra klagenemndenes statistikker synes alle disse variantene å forekomme. En fellesnevner er svært ofte at stoffet som studentene har gjort bruk av, har de fått digital tilgang til. Dette trekkes ofte frem som en forklaring på økningen i fuskesaker: Den digitale revolusjonen gjør det enkelt å få tilgang til store mengder stoff.

Hvis vi foretar en risikovurdering ut fra foreslått metode i kapittel 2, vil sannsynligheten for at plagiering vil forekomme innen de neste 12 månedene være så stor at vi velger “helt sikker”, som gir skåre 6. Hva er konsekvensene av plagiering? I figurene har vi satt konsekvensene av plagiering omtrent på midten, eller litt over, som gir skåre 4. Sannsynlighet x konsekvens vil dermed bli 24, en risikoskåre som i følge tabellen (på side 17) er kritisk.

Vi har i figur nr 5.2 *irregulær bruk av informasjon/data* nederst på konsekvensskalaen. Det er problematisk å skille dette ut fra plagiering fordi nettopp feil bruk av kilder (lav informasjonskompetanse²⁶) regnes som en meget stor del av det som er plagiering i dag, sannsynligvis langt den største. I tillegg kan konsekvensene av feil bruk av kilder være alvorlige selv om det ikke skyldes forsett og bevisst “tyveri” av andres åndsverk. Det er alvorlig fordi leseren ikke kan kjenne bakgrunnen for plagiering (om det er uvitenhet eller tyveri), fordi omfanget ser ut til å være meget stort og blir større, og fordi plagiering er uakseptabelt i seg selv i akademisk skrivetradisjon – og uredelighetsstempelen vil kunne følge studenten videre i karrieren. Dette viser hvordan man må vurdere hvert eneste tilfelle av mulige misligheter for seg siden grad av forsett og grad av uredelighet kan variere for tilfeller som faller inn under samme betegnelse.

Fabrikkering og forfalskning

Fabrikkering og forfalskning har vi vurdert som mer alvorlig enn plagiering. Samtidig er nok sannsynligheten for at dette opptrer ikke like høy som for plagiering. Vi mener det er sannsynlig at det opptrer (4), og gir meget alvorlige konsekvenser (5). Det gir en skåre på 20 (meget alvorlig).

²⁶ Det verserer en rekke definisjoner av informasjonskompetanse. Mange av dem er sterkt overlappende. Arbeidsgruppen har valgt denne, som er hentet fra nettkurset Søk og Skriv, som er et samarbeid mellom Høgskolen i Bergen, Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen: ”Ein informasjonskompetent person er ein som veit når og korfor ein treng informasjon, korleis ein finn informasjonen, og korleis ein vurderer, bruker og kommuniserer informasjonen på ein etisk måte ”(Chartered Institute of Library and Information Professionals 2004). Se: <http://sokogskriv.no/norsk/kursholdere/index.html> (130509)

Kjøp/salg av oppgave(besvarelse)r

Vi har satt dette øverst (6), som type uredelighet som gir de alvorligste konsekvensene: Dette handler om svindel. Vi vil si at det er meget sannsynlig at det forekommer (5). Skåren blir da 30 (kritisk).

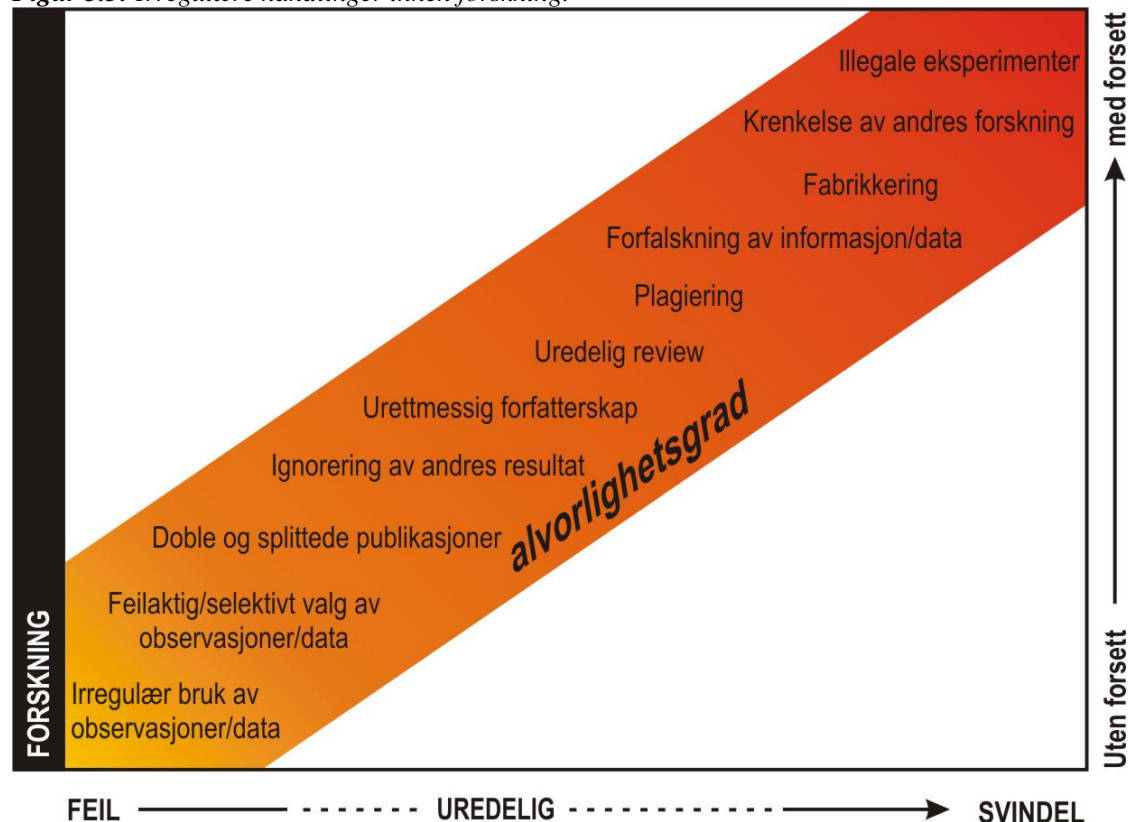
5.3 *Forskning*

Selv om forskning er en integrert del av høyere utdanning, er det noen former for korrupsjon og uetiske handlinger som er typiske for forskningen.

Ramme 5.3: Vitenskapelig svindel og vitenskapelig uredelighet

- Illegale eksperimenter – spenn fra nazitidens forsøk på fanger til moderne forskeres forglemmelse av innmelding til Datatilsynet.
- Forfalskning av data, også ved å utelate data “som ikke passer inn”.
- Fabrikking av data.
- Plagiering og tyveri – av andres ideer, materiale eller skrifter, men også såkalt selvplagiering.
- Misvisende presentasjon av vitenskapelige resultater.
- Fusk ved tildeling av forskningsmidler.
- Inhabilitet som holdes skjult.
- Brudd på taushetsplikt.
- Urettmessig forfatterskap: “Ytelser og gjenytelser” når det gjelder medforfatterskap (“*host writer*” og “*ghost writer*”).
- Misbruk av statistiske metoder for å fremme en konklusjon som data egentlig ikke støtter.
- Utelatelse av forgjengeres innsats, som ga viktige premisser for egne resultater.
- Smøring/sosial omgang med opponenter eller evaluatore.
- Uredelig påvirkning av forskningsprioritering og – resultater.
- Bruk av arbeidsgivers navn/logo/brevark i egen kommersiell aktivitet (for eksempel konsulentoppdrag, bistillinger, faglige verv).
- Doble og oppsplittede publikasjoner (“salamipublikasjoner”).
- Kritikkverdig formidling av forskning til allmennheten, ved å gi egne resultater urimelig stor betydning eller ved å offentliggjøre før resultatene er presentert i den vitenskapelige litteraturen (jf. kapittel 5.4).

Figur 5.3: Irregulære handlinger innen forskning.

Vi vil i det følgende se nærmere på følgende områder: Misvisende presentasjon av vitenskapelige resultater, ytelser og gjenytelser når det gjelder medforfatterskap og plagiering.

5.3.1 Misvisende presentasjon av vitenskapelige resultater

Oppdragsforskning kan stille forskeren overfor vanskelige etiske valg og fristelser: Man vet hva oppdragsgiver ønsker og betaler for, og vil mer eller mindre tilpasse resultatene deretter. Oppdraget kan også komme med sterke føringer, og store pengesummer kan være involvert både for pågående og fremtidige forskningsprosjekt. Et velkjent eksempel vil være godt betalt forskning (medikamentutprøving) for legemiddelindustrien. Uredeligheten som begås, kan spenne over hele konsekvensskalaen.

Dette står ikke nevnt som eget felt i figuren, men flere av temaene som står der vil kunne inngå: Ignorering av andres resultat, feilaktig/selektivt valg av observasjoner/data og irregulær bruk av observasjonsdata. Dette er tema som står i nedre del av figuren. Selv om dette kanskje er det vanligste, vil man sikkert også finne eksempler høyt oppe på konsekvensskalaen – plagiering, forfalskning og fabrikkering – både for å tekkes en oppdragsgiver og for å fremme forskerens egen karriere.

5.3.2 Ansvar for medforfatterskap

Grunnlaget for medforfatterskap varierer innenfor ulike fagområder og er ofte et vanskelig tema. Erfarne forskere initierer prosjekter, skaffer finansiering og veileder forskningsprosessene, mens stipendiatene/nybegynnerne gjør det praktiske arbeidet. Mengden av innsats varierer gradvis, fra å ta ansvaret for et prosjekt til å veilede og videre til en mer

kollegial rolle. Dette bør gjenspeiles i forfatterliste og -rekkefølge. Innenfor prosjektgruppen kan dette føre til vanskelige forhandlinger, endog alvorlige konflikter.

Kampen om publikasjoner og finansiering bidrar til at forfatterskap blir et felt der muligheten for belønning er stor, risikoen for å bli oppdaget (tatt for noe irregulært eller ulovlig) er liten, og den sosiale fordømmelsen ved å bli irettesatt er lav (jf. kap. 1.3).

Åpne diskusjoner om grunnlaget for medforfatterskap er viktig og bør foregå jevnlig i alle fagmiljø. Men vel så viktig er *ansvaret ved medforfatterskap*. Opprulling av forskningsskandaler har avdekket at kolleger er brukt som alibi for innholdets kvalitet, men det er viktig å fremheve at enhver forfatter som setter sitt navn på en vitenskapelig publikasjon har et selvstendig ansvar for innholdet.

Urettmessig forfatterskap står ca. midt på treet i figuren hva angår konsekvenser (skårer 3 eller 4). Hvor sannsynlig er det at det opptrer? Problemet er at det noen mener er urettmessig, mener andre er rettmessig. Store skandaler har uansett ført til mer oppmerksomhet og økt kritikk av (u)kulturen med å godskrive mange medforfattere. Vi anser det uansett som helt sikkert at urettmessig forfatterskap opptrer i dag (6). Det gir en skåre på mellom 18 og 24, som gir risiko meget alvorlig (over 16) og kritisk (over 20).

5.3.3 Plagiering

Plagiering er et annet vanskelig felt med uklare grenser, som lett kan friste til å oppnå urettmessige fordeler, med lav risiko for å bli oppdaget og fordømt. Begrepet dekker alt fra inspirasjon, lån og videreutvikling av tanker og ideer i den ene enden av skalaen, og som er en av forutsetning for at forskningsfronten skal flytte seg fremover. Til rent tyveri av åndsverk i den andre enden av skalaen.

Også her er det både åpenhet og diskusjon om gråsoner som kan bidra til større bevissthet og felles holdninger. Verdigrunnlaget legges allerede ved studiestart, og både studenter, stipendiater og forskningsgrupper bør jevnlig sette temaet på dagsordenen.

Vi har omtalt dette området også under *Utdanning*. På utdanningsområdet kan vi anta at kanskje det meste av det vi kaller plagiering er manglende kunnskap om akademisk skriving og kildebruk. Innenfor forskning må vi tro at de fleste nå burde vite hva som er tillatt og hva som ikke er det, men også her kan det innenfor ulike fag stilles svært ulike forventninger og krav til kildebruk og kildeangivelser. Likevel er det grunn til å mene at begrepet plagiering brukt innenfor forskning er mer alvorlig enn innenfor utdanning. Også her bør det være åpenhet og diskusjon om gråsoner, som kan bidra til større bevissthet og felles holdninger. Temaet bør jevnlig settes på dagsordenen.

Plagiering ligger da også noe høyere på figuren for forskning enn for utdanning (nærmere 5). Arbeidsgruppen regner det som meget sannsynlig at vi finner plagiering innenfor forskning (5). Dette gir en kritisk skåre på 25.

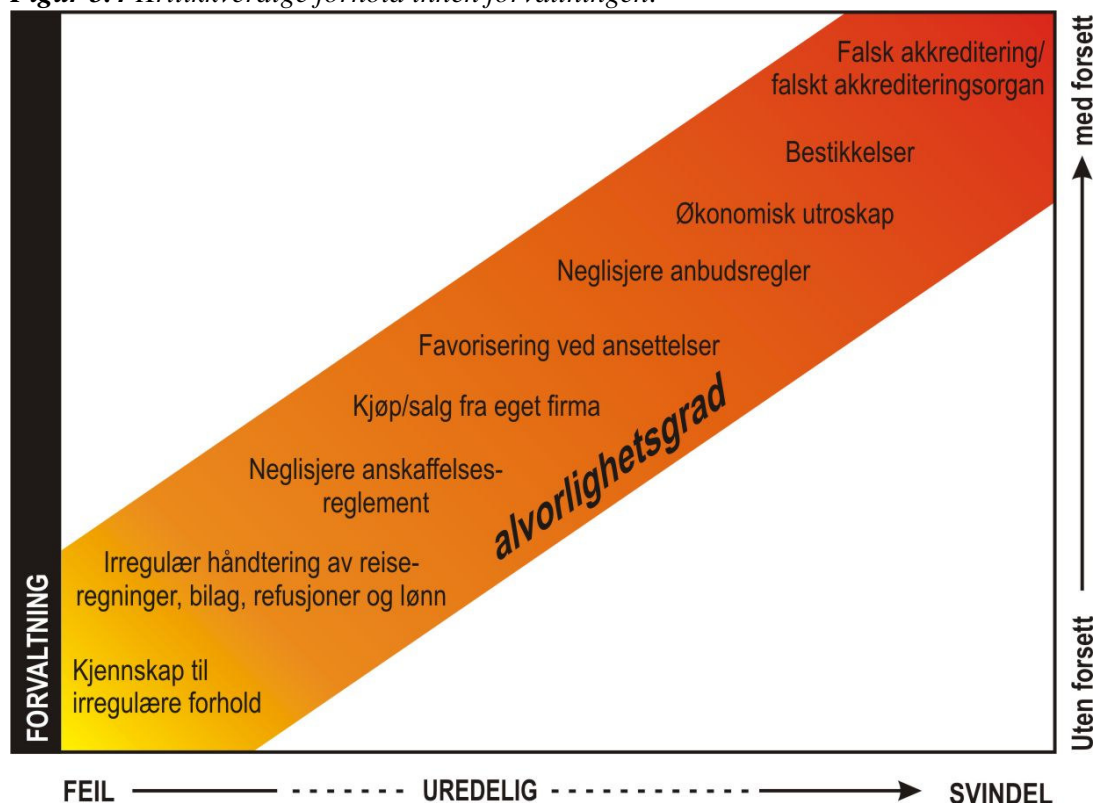
5.4 Forvaltning: Økonomi og administrasjon

Dette er kanskje det området som i dag gjør mest når det gjelder risikovurderinger, og dersom institusjonen har gode modeller for å vurdere risiko innenfor forvaltningen, kan disse med fordel også anvendes innenfor utdanning, forskning og kunnskap i bruk.

Ramme 5.4: Irregulære handlinger innenfor forvaltning

- Eiendomsforvaltning og bygging av anlegg:
 - Salg av eiendommer til undertakst
 - Omgåelse av anbudsreglement
 - Svindel, underslag
- Ansettelser, utnevnelser (misbruk av betrodd stilling):
 - nepotisme (begunstigelse av slektninger, venner el. lign. med forbigåelse av mer fortjente personer)
 - favoritisme
 - bestikkelser
- Anskaffelser:
 - Omgåelse av anbudsreglement, bestikkelser, vilkår forbigås, innkjøpsprotokoll føres ikke
 - Kjøp fra eget firma
 - Favorisering av familie/venners firma
 - Returprovisjoner
 - Misbruk av bestillingsfullmakt
- Likvide midler/inntekter
 - Underslag av salgsinntekter
- Refusjoner
 - Triksing med bilag
 - Bilag som ikke er jobbrelevante
- Reiser og reiseregninger
 - Reisen ikke gjennomført
 - Reisen godtgjøres flere ganger
 - Utfylling (kostdøgn/ satser)
 - Reisen har tvilsom relevans for jobben
 - Feriedager rapporteres som jobbreise/seminar/konferanse
 - Flere personer enn nødvendig reiser til samme arrangement
- Eksternt finansierte prosjekter (EFP):
 - Eksternt finansiert virksomhet (EFV) - midler til private formål
 - EFV-midler kanaliseres til egne prosjekter
- Lønn
 - Feil registrering av variabel lønn (på seg selv, på slekt/venner, på ikke-eksisterende personer)
 - Feil innlegging av fast lønn (på seg selv, på slekt/venner, på ikke-eksisterende personer)

Figur 5.4 Kritikkverdige forhold innen forvaltningen.

Vi vil her se nærmere på ansettelse og utnevnelse, anskaffelse og reiseregninger. Ansettelse er også behandlet under utdanning, men da med fokus på dokumentasjon.

5.4.1 Favorisering og nepotisme ved ansettelse og utnevnelse

Man synes å se dette innenfor politikken, for eksempel når politikere forlater Stortinget og blir utnevnt til fylkesmenn eller kringkastingssjefer. Innenfor akademien har det vært et munnhell at om man vil påvirke en ansettelse, må man påvirke formuleringen av stillingsbeskrivelsen, sammensetningen av bedømmelseskomiteen eller begge deler. Det er god grunn til å være på vakt og kreve åpenhet om prosessene.

Arbeidsgruppen regner det som helt sikkert at dette forekommer (6). Konsekvensene kan være alvorlige fordi ansettelse og utnevnelse på feil grunnlag undergraver et system som skal sikre søkerne en reell konkurranse, der saklige hensyn skal være utslagsgivende. Og om vi kun vurderer konsekvensene til midt på treet, vil vi likevel lande på en risikoscore over 18, som er meget alvorlig.

5.4.2 Anskaffelse

Som nevnt i ramme 5.4 handler dette om omgåelse av anbudsreglement, kjøp fra eget firma, favorisering av familie/venners firma, returprovisjoner og misbruk av bestillingsfullmakt.

Riksrevisjonsrapporter viser at også innen UH-systemet er omgåelse av anbudsreglement en vanlig foreteelse og forseelse. Men det dreier seg nok ikke så ofte om forsettlig mislighet. Bestikkelser tror vi også forekommer sjeldent, selv om mulighetene nok kan være til stede, og man skal være på vakt. At bestemmelser og vilkår innen innkjøpssektoren neglisjeres, og kjøp fra eget, venners eller bekjentes firma foretas, må man være oppmerksomme på.

Har institusjonene gode nok rutiner til å fange opp interesseforhold (kjøp fra familie/venner/egne firmaer) eller falske fakturaer som kan “drukne” i store fakturamengder? Er oppmerksomheten overfor gjenkjøp av tjenester tilstrekkelig? Er ansvaret for etterkontroll godt plassert?

Arbeidsgruppen mener området skårer høyt på både sannsynlighet (meget sannsynlig = 5) og konsekvens (stor konsekvens = 4) og er et område med høy risiko (kritisk).

5.4.3 Reiseregninger

Eksempler på kritikkverdige forhold vil her være:

- Reisen godtgjøres flere ganger, fra ulike finansiører, hvis man ikke, i disse papirbillettløse tider, krever fremleggelse av ombordstigningsbevis, etc.
- Utfylling av reiseregning som angir møte- eller kongressopphold i en lengre periode enn arrangementsperioden, eller ikke-eksisterende måltidsutgifter der vert eller arrangør spanderte gratis mat, kan tjene som eksempler.
- Seminarer like før og etter store kongresser, som man ikke har deltatt i, kan tjene som bortforklaring på noen ekstra feriedager betalt av arbeidsgiver.

I figur 5.4 har vi irregulær håndtering av reiseregninger rangert nederst i konsekvensskalaen. På vurderingsskalaen blir dette “ubetydelig konsekvens” (1). Sannsynligheten for at dette forekommer, foreslås satt til “noe sannsannsynlig” (4). Det vil gi en skåre på 4, som gir “liten betydning”. Men her som ellers bør hver institusjon foreta sin egen risikovurdering – den varierer muligens mye mellom institusjonene.

5.5 Kunnskap i bruk: Formidling og innovasjon

Ramme 5.5: Korrupsjon, uredelighet og misligheter innenfor “Kunnskap i bruk”

- Formidling av forskningsresultater:
 - (Egen)reklame, bl.a. pga. mangel på felles etikk og regelverk for hvordan forskningsformidling bør foregå.
 - Formidling av forskningsresultater til allmennheten før de er publisert faglig (etter redaksjonell behandling, i vitenskapelige publikasjoner) Jfr. ramme 5.3.
 - Lovnader om urealistisk, praktisk nytteverdi av forskning for å sikre egne ressurstilganger.
- Innovasjon: Møtet mellom forskning og penger
 - Hemmelighold og andre brudd på sidegjøreårsreglementer: Bruk av institusjonens ressurser/tid; interessekonflikter; ulovlig praksis med lønn utover oppfylt arbeidsplikt; uetisk og/eller ulovlig fordeling av planlagt overtidsarbeid.
 - Urimelig grad av beskyttelse mot åpenhet av FoU-virksomheten, for eksempel under oppdragsforskning.
 - Nektet publisering av resultater som ville kunne dempe salg av produkt eller prosedyre (dvs. brudd på UH-loven § 1-5 “Faglig frihet og ansvar”), for eksempel etter klinisk utprøving av nye medikamenter.
 - Urettmessig “IPR – *Intellectual property rights*”: Ervervelse av større andel i en oppfinnelse enn innsatsen skulle tilsi; brudd på arbeidstakeroppfinnelsesloven som gir UH-institusjonene rett til å overta oppfinnelser gjort av institusjonens ansatte.
 - Bruk av offentlige ressurser, dvs. UH-sektorens penger fra KD og Forskningsrådet, til å subsidiere oppdragsforskning for private firmaer.

5.5.1 Sidegjøreårs

Med sidegjøreårs mener vi arbeid som utføres og verv som innehas i tillegg til den ordinære stillingen ved institusjonen, uansett om det er lønnet eller ikke. Også arbeid som utføres gjennom et foretak eller selskap som helt eller delvis eies av den ansatte, anses som sidegjøreårs. Sidegjøreårs er i utgangspunktet noe positivt. De kan være faglig utviklende, bidra til å profilere institusjonen og dens virksomhet overfor offentligheten, gi rasjonell utnyttelse av utstyr og være et incitament for personalet. Likevel er det forhold som gir grunnlag for å begrense tilsattes rett til å inneha sidegjøreårs. Disse har å gjøre med omfang, tillitsskadelig virksomhet, kostnader og konkurrerende virksomhet.

Ramme 5.5: Forhold som kan gjøre det ønskelig å begrense sidegjøremål

- *Omfang:* Sidegjøremålet kan få et omfang som går ut over den tilsattes evne til å utføre de oppgaver som tilligger den ordinære stillingen.
- *Tillitsskadelig virksomhet:* Institusjonen ønsker å unngå virksomhet som kan skade dens omdømme og den enkelte tilsattes troverdighet og formelle habilitet.
- *Kostnader:* Institusjonen ønsker ikke å foreta subsidiering av sidegjøremålsarbeidsgiver ved at ekstern arbeidsgiver ikke blir belastet for (indirekte) kostnader.
- *Konkurrerende virksomhet:* En arbeidsgiver har et arbeidsrettslig og moralsk krav på en nærmere presisert lojalitet fra sine tilsatte, og det er lite ønskelig at institusjonen går glipp av inntekter på grunn av konkurrerende virksomhet.²⁷

Hvor sannsynlig er det at ansatte bruker institusjonens ressurser (tid, utstyr, lokaler), utfører private gjøremål i arbeidstiden, bruker lokaler bestilt til intern leie til privat bruk og driver konkurrerende virksomhet? Arbeidsgruppen regner med at dette foregår i stor grad (5). Konsekvensene vil variere med omfang, men det er uansett av stor betydning at det ikke fester seg en kultur (ukultur) som sier at dette er ok. Da vil problemet sannsynligvis bare tilta. Arbeidsgruppen regner konsekvensene til å være fra 3 og oppover noe som gir en høy risikoskåre fra 15 og oppover (meget alvorlig til kritisk).

²⁷ Hentet fra brev av 071008 fra UiOs universitetsdirektør til fakultetene, museene og avdelingene: Reglement for sidegjøremål og eierinteresser.

6.0 Forebygging

Vi har i kapittel 2 og 4 allerede vært inne på en viktig form for forebygging på institusjonsnivå: Systematiske risikovurderinger. Disse har vi eksemplifisert i kapittel 5. I tillegg vil arbeidsgruppen i dette kapitlet diskutere andre måter vi kan forebygge på, både nasjonalt og lokalt.

6.1 Tilnærming

Mange som har sett på irregulære handlinger innenfor utdanningssektoren, har forsøkt å gjøre det via ulike typologier: En mulighet er å se på alvorlighetsgrad, fra regelrett ulovlige handlinger til inkompetanse (Chapman, 2002). En annen er å konsentrere seg om ulike områder, som for eksempel anskaffelser, administrasjon og korrupsjon av lærere (Tanaka, 2001). Heyneman (2002) har valgt å dele inn i enda flere områder, som i vår sammenheng kunne være anskaffelser, eiendomsforvaltning, akkrediteringsvirksomhet, faglig og akademisk virksomhet og serviceytelser.

Magne Nylenna og Sigmund Simonsen (2006) følger samme tankegang som Chapman og argumenterer for at vi vanskelig kan snakke om et distinkt skille mellom etisk og ikke-etisk atferd: Vi kan heller snakke om et kontinuum fra ærlige mistak til direkte lovbrudd. Vi har en lang gråsoner der slapphet, forsømmelse og uforsiktighet kjennetegner (ikke-intenderte) avvik fra aksepterte standarder. Ovenfor har vi også argumentert for en gradering både av uregelmessigheters alvorlighetsgrad og av deres risiko, og slike graderinger har vi forsøkt å anskueliggjøre i illustrasjonene.

Nylenna og Simonsen viser til Geoffrey Rose (1992) som forfekter en populasjonstilnærming heller enn en individuell tilnærming: “a population strategy of prevention is necessary whenever risk is widely diffused through the whole population”. Videre hevdet han at: “... Minor changes in the right direction by most of the population are more effective than major changes by a few individuals.”²⁸

Noen vil kanskje hevde at irregulære handlinger slett ikke representerer et stort nok problem i Norge til å forsvare en slik tilnærming. Arbeidsgruppen mener at noe av det viktigste er ikke å undervurdere forekomsten av slike handlinger. Mange store saker innenfor forskning og utdanning forteller om betydningen av å starte arbeidet med forebygging jo før jo heller. I tillegg kan ikke Norge sees atskilt fra resten av verden: Baksiden av internasjonaliseringsmedaljen er at vi får problemer over dørstokken raskere enn før, og det er viktig å ha en strategi for å komme utfordringene i møte. I møte med institusjoner og medarbeidere verden over blir vi konfrontert med andre normer enn våre for hva som er akseptabel atferd, og vi har ulike regelverk i bagasjen.

Når det gjelder forskning, blir samarbeidet stadig mer internasjonalt. Da kan det bli ekstra vanskelig å avgjøre om forskningen er vitenskapelig redelig eller ei. Medarbeiderne kan møte ulike holdninger til hva som er god forskningsskikk. Hvilket land skal da ha ansvaret for å undersøke en mistenkt vitenskapelig uredelighet? Det landet der forskningen fant sted, for eksempel USA, eller hjemlandet til den som har fuskert, for eksempel et fjernt asiatisk land, der ugjerningsmannen nå har søkt tilflukt? Hva hvis en mistenkt stikker av og får innpass i academia i et annet land der ingen kjenner mistanker eller beskyldninger? *OECD Coordinating Committee for Facilitating International Research Misconduct Investigations*, der også Norge er med, møttes for første gang i desember 2007. Et forslag som ble fremmet i

²⁸ Rose G. The strategy of preventive medicine. Oxford: Oxford University Press, 1992

komiteen var at deltakerne i internasjonale forskningssamarbeid før starten skulle undertegne et *memorandum of understanding* (MOU) som bl.a. skulle inneholde anbefalinger om tiltak ved mistanke om vitenskapelig uredelighet (Boesz and Lloyd, 2008).

6.2 Forebyggende tiltak

Hvis vi sier ja til forebygging og retter tiltakene mot den store populasjonen av ansatte og studenter (*mass prevention*), kan vi la oss inspirere av Rose, og foreslå tiltak for hele UH-sektoren.

6.2.1 Generelt

- Kritikkverdige handlinger skal ikke undervurderes eller skjules. Alle høyere utdanningsinstitusjoner bør regelmessig arrangere seminar og diskusjoner om årsak, typer og konsekvenser av uakseptabel atferd.
- En streng definisjon av vitenskapelig uredelighet (begrenset til fabrikkering, forfalskning og plagiering) kan være nyttig for å kunne ta rettslige grep mot individer. En vid definisjon (for eksempel alle brudd på det som regnes for akseptabel atferd/irregulær praksis) bør bli brukt i forebygging.
- Dagens retningslinjer og reguleringer bør forenkles og gjøres lett tilgjengelige for ansatte og studenter i UH-sektoren, på et tidlig trinn i karriere eller studium.
- Alle institusjoner bør, som en integrert del av sin kvalitetssikring, foreta jevnlige, systematiske risikovurderinger, eller sårbarhetsanalyser.
- Åpenhet rundt prosesser:
 - Åpne kontrakter om anbud og konkurranse
 - Åpenhet om forskningsdata og forskningsresultat, i hvert fall innen prosjektgruppen
 - Åpenhet om saksbehandling: Det bør tilstrebes mest mulig åpenhet i all saksbehandling
 - Åpenhet om interessekonflikter
- Etikk og juridiske spørsmål må forankres på student-, ansatte- og forskergruppenivå i all høyere utdanning. Veiledning for studenter, ph.d.-kandidater og unge forskere bør forbedres og komme tidlig i studier og karriere. Veilederrollen og veilederansvaret bør gjøres sentrale i institusjonens arbeidsmiljøarbeid. Eksempel på tiltak er sommerkurs i etikk, med diskusjon av dilemmaer og kasuistikker ("*cases*"), og økt vekt på informasjonskompetanse (kritisk og etisk bruk av kilder) i undervisningen, etc.
- Økt oppmerksomhet bør rettes mot erklæringer om interessekonflikter. Det bør legges vekt på å kontrollere at de er fullstendige.
- Effektive og uavhengige mekanismer for å utrede mistanker om kritikkverdige forhold bør etableres på lokalt og nasjonalt nivå. Varslere ("*whistleblowers*") står trolig for en meget stor del av avsløringer, i hvert fall innenfor en del av de aktuelle områder for misligheter, enn internrevisjonen og andre institusjonelle granskninger. I følge Ethiske retningslinjer for statstjenesten heter det om rapporteringsplikt:
"Statsansatte plikter å melde fra til arbeidsgiver om forhold hun eller han blir kjent med og som kan påføre arbeidsgiver, ansatte eller omgivelsene tap eller skade, slik at det kan iverksettes tiltak med sikte på å unngå eller begrense tapet eller skaden."

I kommentaren til denne bestemmelsen står det bl.a.:

“... gjelder korrupsjon og forbrytelser eller misligheter. ... Et alternativ til å varsle internt kan etter omstendighetene være å henvende seg til politiet eller kontroll- eller tilsynsmyndigheter. Dette vil normalt ikke kunne oppfattes som brudd på lojalitetsplikten, ... Uttrykket ”andre misligheter” indikerer at forholdet må være av en viss alvorlighet, og man må i denne sammenheng ikke oppfordre til at det utvikles en ”sladrekultur”. Hvordan de ansatte i en virksomhet skal forholde seg til f.eks. kollegaers uheldig opptreden overfor andre kollegaer, klienter eller brukere generelt, er et spørsmål som må avklares gjennom en intern dialog, og eventuelt egne retningslinjer, i den enkelte virksomhet.

Rapportering skal normalt skje til nærmeste leder, som har ansvaret for hvordan saken skal håndteres videre. Hvis den ansatte finner det vanskelig å gå til nærmeste leder, skal rapportering skje til andre overordnede. ... Ledere har et særlig ansvar for at ansatte, som i god tro melder fra om ulovlige eller uetiske forhold eller handlinger, eller begrunnet mistanke om slike, ikke blir utsatt for represalier eller liknende fra arbeidsgivers eller kollegers side.”

- For UH-institusjonene betyr kulepunktet over at klare og åpne metoder for å håndtere fremsatte mistanker bør være på plass, med utpekte uhildede/upartiske personer man kan klage til ved behov – varianter av ombudsmannsordninger. For eksempel etikkombud som potensielle varslere kan henvende seg til, eller ordninger som sier hvor de som er i tvil om hvor grensene går, kan få råd eller hjelp til å megle. Altså lavterskeltilbud som skal bidra til godt etikkhåndverk og god etisk refleksjon, hjelpe til med å unngå konflikter eller løse dem før de har blitt store. (Forslag: En person innenfor organisasjonen, kanskje en prodekan, som kan ta henvendelser ettersom de melder seg, eller avsette visse tider til samtaler og møter om slike tema.) Problemet kan være av varsleren kan ha blandede motiver, for eksempel ang. konkurranse eller hevn, som krever spesiell aktpågivenhet fra den som tar imot varslingen, jf. ramme 6.2, nest siste kulepunkt. Innen forskningsfeltet viser erfaringen at det svært ofte går varsleren ille, så her trengs det ytterste av diskresjon.
- Spredning av “best practice”: Vi trenger metoder for å lære av hverandre.
 - Noen institusjoner har lagt ned mye arbeid i kjølvannet av store saker (for eksempel etablert rutiner for lagring av forskningsdata). Dette arbeidet bør komme flere til gode.
 - Granskingsutvalget for redelighet i forskning er pliktig til å avlevere en anonymisert årsrapport til KD. Denne vil samtidig danne grunnlag for en offentlig årlig rapport. Rapporteringen bør kunne bygge på det som skjer på institusjonene omkring uredelighetssaker osv., men dette fordrer en kommunikasjon som dessverre mangler i dag.
 - Personalsaker som er unntatt offentlighet bør kunne anonymiseres etter en viss tid og bli læreeksempler. Arbeidsgruppen foreslår at det lages årlige statusrapporter fra det nasjonale granskingsutvalget med anonymiserte saker/oppsummering av status.
 - Klagenemnda bør brukes mer offensivt som kilde til informasjon. Presentasjon av ulike saker fra studenter og ansatte vil kunne virke forebyggende. I dag har klagenemnda årsmeldinger. Disse bør utvides og gjøres mer leseverdige og pedagogiske.
- Arbeidsgruppen vil be om at det utredes nærmere om det er mulig å innføre en frivillig etisk godkjenningsordning for høyere utdanning og forskning, en form for “etisk

svanemerking” til bruk i institusjonenes etiske utviklingsarbeid, nasjonalt og internasjonalt.

- En gjennomgående, grundig diskusjon av det akademiske systemet. Har vi et uforsvarlig høyt press på vitenskapelig tilsatte for å produsere forskning? Hvordan kan vi etablere en sunn kultur i UH-sektoren med transparens og etikk i sentrum?
- Lover, forskrifter og regler antas generelt sett å virke forebyggende; jf. omtalen av utilbørlige handlinger og tillit på side 13 og 14 som gir eksempler på slike lovbestemmelser.

6.2.2 Utdanning, inkludert opptak/ansettelser

- Norske læresteder og deres ansatte bør bestrebe seg på å bli gode forbilder og rollemodeller for ungdom ved å utvise hederlig oppførsel innen akademien.
- Vi bør gi studentene en god etisk ballast ved å legge vekt på informasjon, offentliggjøring og innsyn, slik at de blir godt rustet til å takle utfordringer de møter her i Norge, og som studenter i utlandet. Yrkes- og forskningsetikk må flettes inn som en naturlig del av den faglige undervisningen på alle nivå.
- Studentene må kjenne til hva som er god praksis. Institusjonene må tilby:
 - Opplæring i informasjonshåndtering og kildekritikk som en integrert del av utdanningen.
 - Informasjon om plagiatforbud og om kontroll ved hjelp av tekstgjennkjenningsprogram.
 - Opplysninger om reaksjoner på regelbrudd.
- Verifisering av norske utdanningsdokumenter skjer ved at lærestedene kontaktes direkte. Stadig flere land tilbyr en sentral verifiseringstjeneste, ofte en sentral database for avlagte grader/vitnemål. Det bør diskuteres om dagens norske ordning er god nok, eller om vi trenger en sentral tjeneste.
- I følge UH-loven (§3-7, 6-9 ledd) skal lærestedene, NOKUT og Samordna opptak informere hverandre hvis det oppdages at en søker har levert falske dokumenter/mistanke om falske dokumenter. Informasjonsutveksling skal skje etter at saken er anmeldt politiet. Arbeidsgruppen foreslår at det vurderes hvordan sektoren kan opprette kanaler for utveksling av personlig, taushetsbelagt informasjon.
- Sektoren bør diskutere hvordan vi håndterer søkere utenfor Norge, uten oppholdstillatelse, som legger frem mistenkelige dokument. I tillegg til informasjonsutveksling innen UH-sektoren er det behov for en gjennomgang av mulige reaksjoner. Selv om politiet har henlagt en anmeldelse av ressursmessige hensyn eller etter bevisets stilling, mener arbeidsgruppen at sterke mistanker bør kunne få konsekvenser for opptak til studier eller doktorprogrammer. Det vil ofte stille seg annerledes dersom saken er henlagt som *intet straffbart forhold*. I alle tilfelle er raske avgjørelser viktig.
- På utdanningsområdet ser det ut til at vi trenger flere mekanismer (i form av utvalg, regler og reaksjoner) for å fange opp både alvorlige og mindre alvorlige forseelser. For å vurdere mer konkret hva vi har behov for, bør UHRs utdanningsutvalg følge opp saken.

6.2.3 Forskningsrelatert virksomhet

- Det anbefales at institusjoner og enkeltforskere følger de forskningsetiske komiteers retningslinjer for god forskningspraksis.
- Forskningslederens ansvar for god forskningsskikk bør tas inn i stillingsinstruksene. Han og hun må være gode rollemodeller, jf. ramme 6.2.

- Økt oppmerksomhet bør rettes mot retningslinjer for forfatterskap. Urettmessig hevd på forfatterskap utgjør et underestimert eksempel på gråsoneaktiviteter²⁹. Hvor stort ansvar har en medforfatter for det som presenteres? Vancouver-reglene forfekter ansvar: Den som vil dele æren, kan ikke unndra seg medansvar for innhold (Haug, 2006). Det snakkes om “ytelser og gjenytelser” når det gjelder medforfatterskap, i blant også om “æresforfatterskap”³⁰. De store internasjonale tidsskriftene forsøker, tilsynelatende i tiltakende grad, å forhindre irregulære forhold ved å skjerpe forfatterinstruksjonene, som her i en lederartikkel i *Nature* fra 30. april 2009:

“... we have modified the Nature journal policy on authorship, which is detailed on our website (<http://tinyurl.com/dkgbf8>). ... Before submitting the paper, at least one senior member from each collaborating group must take responsibility for their group's contribution. Three major responsibilities are covered: preservation of the original data on which the paper is based, verification that the figures and conclusions accurately reflect the data collected and that manipulations to images are in accordance with Nature journal guidelines (<http://tinyurl.com/cmmrp7>), and minimization of obstacles to sharing materials, data and algorithms through appropriate planning.

Corresponding authors have multiple responsibilities, but we now make it clearer that the author list should include all appropriate researchers and no others, and that the order has been agreed to by all authors. They are expected to have notified all authors when the manuscript was submitted, ...

Another change is that we have strengthened our policy for statements of authors' contributions. ... we now require them for publication of original research papers in Nature and the Nature research journals. The detail provided can vary tremendously (<http://tinyurl.com/39mmyw>) and authors are left to structure them as they see fit. We insist only that no author be left out.”

- Institusjonene anbefales å undertegne “European Charter for Researchers” og “Code of Conduct for the Recruitment of Researchers”³¹, vedtatt av EU-kommisjonen i 2005. Målsetningen med disse er blant annet å gi like rettigheter og plikter til individuelle forskere i europeiske land. I Norge hadde primo 2009 bare to institusjoner, NTNU og UiB, undertegnet “Charter and Code”, men UiO forventes å undertegne i løpet av kort tid.
- En åpent tilgjengelig database for vitenskapelig publisering: En slik ordning er foreslått etablert under navnet Norsk Vitenskapsindeks (NVI) og var på høring med frist 2. mars 2009, altså en utvidelse av Frida-databasen. Med én database for all vitenskapelig litteratur her i landet, med full innsikt for den som vil sjekke opplysningene som ligger der, innføres et nytt forebyggende element.
- Arbeidsgruppen foreslår at det blir arbeidet videre med en klargjøring av hvilken rett institusjonene har i dag til å kreve innsyn i ansattes forskningsdata m.v.

²⁹ En femtedel av rapporten i prestisjefylte internasjonale journaler oppgir navn som ikke fyller forfatterskapskriterier (gjesteforfattere), mens en tiendedel av forfattere som burde ha vært inkludert (*spøkelsesforfattere* el. “ghost authors”) mangler. Nylenna og Simonsen referer her til Flanagan A, Carey LA, Fontanarosa PB et al., 1998)

³⁰ Det er store forskjeller mellom ulike fagområder i Norge når det gjelder medforfatterskap innen forskning. Det medisinske fagområdet representerer en ytterlighet (mange medforfattere er vanlig), humanioraforskning en annen (vanlig med kun én forfatter).

³¹ Se: http://ec.europa.eu/euraxess/index_en.cfm?11=0&12=3 (010509)

- Det finnes utvalg, regler og reaksjoner for alvorlige forseelser innen forskning. Det bør vurderes om vi kan innføre flere mekanismer for de mildere formene av forseelser. Arbeidet bør forankres i UHRs forskningsutvalg.

Ramme 6.2: Råd til en forskningsleder om å redusere risikoen for uredelighet hos medarbeidere³²

- Hold ukentlige gruppemøter.
- Sjekk alle forskernes rådata/grunnlagsdata regelmessig, f. eks. en gang per måned. Se til at alle viktige kontrolleksperimenter er foretatt.
- Krev at alle fører en detaljert forsøksprotokoll ("lab notebook"), innbundet og med paginerte sider, uten mulighet for å endre det som er skrevet inn uten at endringene vises. Hvis elektronisk protokoll velges, må samme sikringsmekanismer foreligge. Protokollen lagres slik at tilgang krever brukernavn og passord, men alle i prosjektgruppen skal ha tilgang.
- Vær en engasjert leder; spør hvordan det går – og lytt til svarene. Prøv å dempe stress, som er en av drivkreftene til å begå uredelighet.
- Hold åpne kommunikasjonskanaler og kom tidlig i prosjektfasen til enighet om hvordan meningsforskjeller og konflikter skal behandles. For eksempel kan man diskutere seg frem til en "kontrakt", som alle signerer, og som angir reglene for god forskningsskikk, ansvarsforhold i prosjektet og fremgangsmåter ved konfliktfare. Ofte må deltakerne kunne prøve å komme frem til løsninger uten at overordnede nivåer aktiveres. (Jf. NIH's partnering agreement: <http://tinyurl.com/7v3xo7> (150409).)
- Prioritéer gruppemøter og avtaler om tilbakemeldinger; vær presis og til stede – ikke vær for ofte eller lenge ute på reiser. Det blir sagt at "a PI's absence opens the door for research misconduct".
- La ikke forskergruppen din bli for stor; delegér i så fall noe av ledelsen til en erfaren kollega eller postdoktor.
- Vær profesjonell og behandle alle medarbeidere som likeverdige. Urimelig forskjellsbehandling kan skape aggresjon og forhindre at medarbeidere tør varsle om uheldige hendelser.
- Vær sosial – og motivér medarbeiderne til å være sosiale! Oppfordre gruppelemmene til å delta i nettverk, for eksempel ph.d.-sammenslutninger eller etikk-diskusjonsgrupper.
- Vær interessert og engasjert hvis det varsles om mistenkelig vitenskapelig praksis eller andre uheldige forhold, men ha en vitenskapers holdning til belysning og løsning av problemet
- Viktigst av alt: prosjektleder setter "tonen" i gruppen. Det er essensielt å være en god rollemodell for høyverdig forskningskultur.

³² Basert på A. Gawrylewski, "Fixing fraud. Tips for preventing misconduct and maintaining the integrity of your research", The Scientist, March 2009, s. 67-69 – som igjen bygger på tips fra "researchers with first hand knowledge".

6.2.4 Forvaltning

- Forbedring av *institusjonenes kontrollmiljø*. Kontrollmiljøet angir tonen i en organisasjon og påvirker kontrollbevisstheten hos de tilsatte. Viktige nøkkelord er integritet og etiske vurderinger. Forslag til elementer som bør inngå i et godt kontrollmiljø:
 - Sentralt utviklet rammeverk for internkontroll som gir tydelige retningslinjer for hva som forventes i arbeidet med den interne kontrollen og hvordan man praktisk skal arbeide med dette. Rammeverket bør inneholde risikovurderinger for hele institusjonen, inkludert risikoen for at korrupsjon og uetiske handlinger kan oppstå. De mest utsatte områdene bør identifiseres, løftes frem og kontrollmekanismer som motvirker uredelighet, utvikles og formaliseres.
 - Tydeliggjøring av roller og ansvar innen hele organisasjonen.
 - Økt bevissthet og oppmerksomhet overfor misligheter gjennom utdanning og kursing av tilsatte.
 - Forbedret innkjøpsprosess gjennom for eksempel å formalisere rollen som innkjøpsansvarlig, tilby utdanning for dem som bestiller varer, og innføre innkjøpssystem.
 - Skjerpede rutiner for attesting.
 - Utvikling av retningslinjer for behandling av “smøring” og bestikklser.
 - Jevnlig oppdatering av institusjonens økonomihåndbok, som et sentralt styringsdokument.
 - Institusjonene bør utvikle klare retningslinjer for saksbehandling, som bl.a. stadfester at mer enn én person skal behandle/garantere for viktige saker.
 - Regelfeste at en underordnet ikke bør behandle/garantere for overordnede
 - Sårbarhetsanalyser: Internt eller med ekstern assistanse.
- Som for forskning er mye på plass av regler og reaksjoner for alvorlige forseelser, men en bør også innen forvaltning vurdere om vi trenger nye mekanismer som kan fange opp mindre alvorlige forseelser. Arbeidet bør forankres i UHRs administrasjonsutvalg.

6.2.5 Kunnskap i bruk: Formidling og innovasjon

- Et viktig poeng her kan være universitets- og høyskolelovens bestemmelser om forskningsrett, men også forskningsplikt og publiseringsplikt. Disse bestemmelsene må kunne brukes mot en oppdragsgiver, for eksempel innen den farmasøytiske industrien, som vil holde tilbake negative resultater om et nytt legemiddel. Et annet eksempel kan være et industrielt foretak som vil holde resultater tilbake lenger enn nødvendig for å sikre seg patentering av et nytt produkt eller prosedyre.
- UH-loven sier at universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Den ansatte har rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Relevant forskningsgrunnlag skal stilles til rådighet.³³

³³ I § 1-5 i LOV 2005-04-01 nr 15: Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven): § 1.5 (6) Faglig frihet og ansvar: <http://www.lovdata.no/all/hl-20050401-015.html#1-5> (290409)

Denne lovbestemmelsen har betydning både for forebygging og behandling av forsøk på uredelighet, slik flere av de andre tiltakene vi har nevnt, også har.

Såkalt selektiv publisering av forskningsdata er et betydelig vitenskapelig problem:

“Dette betyr at det i årenes løp kan ha vært viktige forskningsresultater som ikke er blitt allment kjent fordi forfattere eller sponsorer av ulike årsaker ikke har ønsket å publisere resultatene. Akademia har i liten grad hatt noen mulighet til å kontrollere og imøtegå dette problemet, selv om det har vært et anerkjent problem i årevis. Norske forskere og institusjoner må følge internasjonale krav om registrering av kliniske studier for å få publisert resultatene i anerkjente tidsskrifter. The International Committee of Medical Journal Editors, ICMJE ([1](#)) tok konsekvensen av dette ved å kreve at kliniske studier må registreres i et offentlig tilgjengelig register før de igangsettes hvis de skal bli vurdert for publisering ([2](#), [3](#)). På denne måten håper man å få bukt med problemet.” (Tidsskrift for Den norske Legeforening, Nr. 12 / 14.juni 2007³⁴)

Mye gjøres altså nå for å sikre at informasjon om kliniske studier skal være fritt tilgjengelig. I tillegg til ICMJE sine krav, har USA i 2007 vedtatt en lov som krever både publisering av resultater fra kliniske studier, og at ICMJE sine krav skal være oppfylt. Dette har også betydning for Norge, fordi – i hvert fall i følge amerikanske jurister – alle studier som har minst én samarbeidspartner i USA eller omhandler legemiddel eller utstyr som eies eller markedsføres av et amerikansk firma, kommer inn under loven (Tidsskrift for Den norske legeforening, Nr. 8/16. april 2009³⁵)

- Når det gjelder sidegjøremål, vil arbeidsgruppen anmode institusjonene å gjøre innrapportering av sidegjøremål obligatorisk.

Selvsagt blir det allerede gjort mye i UH-sektoren for å forebygge kritikkverdige handlinger også innen innovasjonsfeltet. Kunnskapsdepartementet har utarbeidet en standardkontrakt for oppdragsforskning³⁶ og institusjonene arbeider for å fastsette utvetydige regler om IPR (“*Intellectual property rights*”) og prosedyrer for patentering og lisensiering av oppfinnelser.

For mer om hva som finnes nasjonalt og internasjonalt, se vedlegg 1.

³⁴ http://www.tidsskriftet.no/index.php?vp_SEKS_ID=1550864 (0105009)

³⁵ http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=1821654 (010509)

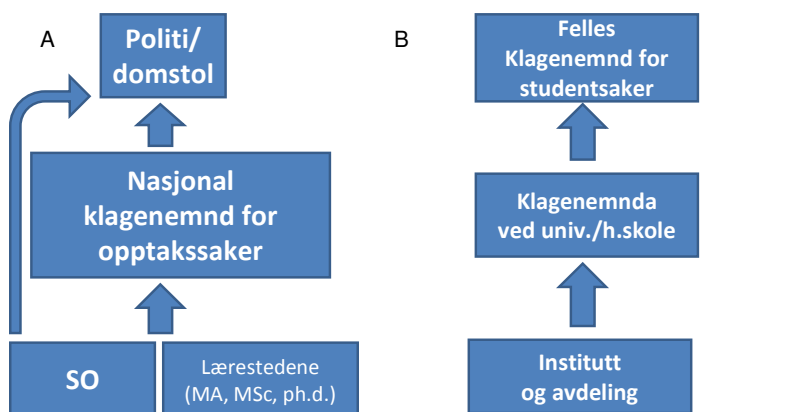
³⁶ Grunnlaget for å lage denne frivillige malen er ønsket om mer åpenhet om forskningen og forskningsresultatene. Offentliggjøring av forskningsresultater og presisering av rettigheter til forskningsresultater er derfor to sentrale punkter i kontraktsmalen som finnes her: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/aktuelt/nyheter/2006/ny-standardkontrakt-for-oppdagsforskning.html?id=100648> (010509)

7.0 Håndtering av mistanke om uredelighet i UH-sektoren

Hva gjør vi når uregelmessigheter er påvist? Eller når de ikke er påvist, men mistanken om at noe er galt melder seg? Hva kan etikk-komiteer, etikkombudspersoner, klagenemnder, granskingsutvalg og domstolene gjøre? Hvilke reaksjoner står til institusjonenes rådighet?

Figur 7.1, A-E, gir en skjematisk oversikt over hovedtrekk ved behandlingsgangen i ulike saker, fra instituttnivå opp til nasjonalt nivå.

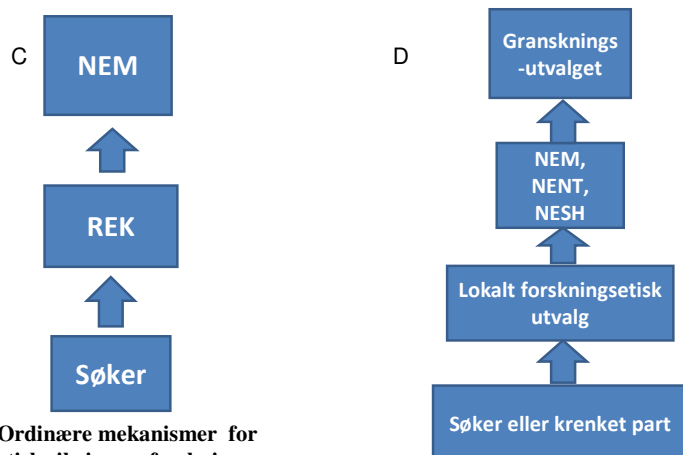
Figur 7.1. Skjematisk oversikt over hovedtrekk ved behandlingsgangen i ulike saker

Behandling av saker om irregulære forhold ved søknad om opptak, særlig falske eller forfalskede dokumenter.

Merknad: Figuren beskriver ikke en fast instansrekkefølge.

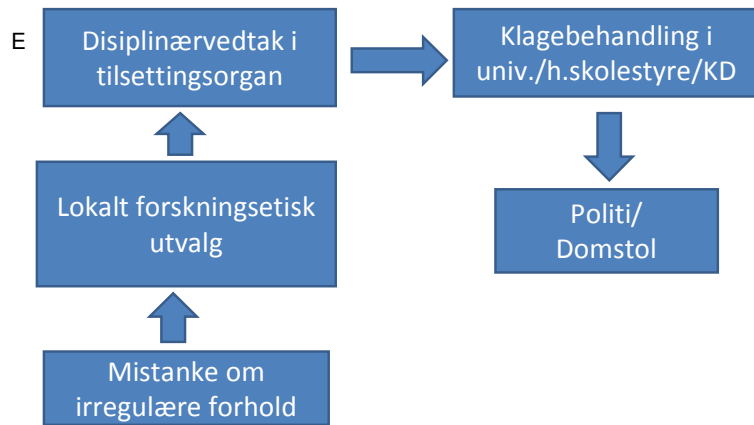
Behandling av saker om fusk ved eksamen og obligatoriske oppgaver

Ordinære mekanismer for etisk sikring av forskning, særlig helseforskning.

Merknad: I saker etter helseforskningsloven blir REK fra 01.07.09 en felles "postkasse" for alle instanser som skal delta i behandlingen. REK gjør enkeltvedtak, som kan påklages til NEM.

Ordinære mekanismer for etisk sikring av forskning, utenom helseforskningslovens område. Merknad: Framlegging av eget prosjekt for NEM, NENT og NESH er frivillig, og komiteene kan bare gi uttalelse. Figuren beskriver ingen fast instansrekkefølge.

Institusjonsintern behandling av saker om antatte irregulære forhold i forskning

Merknad: Institusjonens ordinære organer deltar i saksforberedelsen, som utrednings- og ev. meglingsinstans. Ekstern undersøkelseskommisjon kan bli opprettet.

Før vi går nærmere inn på mulige reaksjoner vil vi nevne at sannsynligheten for at mange saker aldri vil bli behandlet er stor. Institusjoner og ansatte vil ofte kvie seg for å ta tak i mistanker når de oppstår, noe som kan føre til både manglende og mangelfull/ufullstendig behandling av saker. Noen mulige årsaker til slik vegring er:

- Behandlingen kan være komplisert juridisk og vitenskapelig (det trengs juridisk og vitenskapelig ekspertise, som administratorer ofte mangler).
- Det er arbeids- og tidkrevende.
- Institusjonen frykter dårlig rykte.
- ”Å ta grep” i saken medfører sladder og dårlig arbeidsmiljø (ikke å ta grep kan selvsagt føre til det samme).
- Det kan medføre stort press og ubehag for dem som fremsetter mistanke (varsleren eller “the whistleblower”) – og selvsagt for den mistenkte.

Felles verktøy og klare retningslinjer vil kunne endre situasjonen: Ved å utføre rask, rettferdig og gjennomslutlig behandling av mistanker om korrupsjon og uetiske handlinger vil institusjonene stå frem med integritet og bli eksempler til etterfølgelse.

Under vil vi beskrive ulike behandlingsveier for områdene opptak, utdanning og forskning med henvisning til figur 7.1. Deretter noen momenter som gjelder den delen av forvaltningsfeltet som lett glemmes eller kommer i tillegg til den klassiske korrupsjonen (der vi har et lovverk og rettergangsordninger som gjelder generelt).

7.1 Opptak/ansettelser og utdanning

7.1.1 Reaksjoner på fusk: Rettslige virkemidler

Dette er et felt som er relativt sterkt rettsliggjort, fordi det er lovregulert hvilke virkemidler som kan brukes og hvordan man går frem. Noe forenklet kan rettsreglene i universitets- og høyskoleloven fremstilles slik:

- Studenter som fusker, kan få sin eksamen eller sitt arbeid annullert.
- Er fusket grovt nok, kan studentene bli utestengt fra institusjonen de er tatt opp ved, for inntil ett år.
- Det er bare institusjonens klagenemnd eller styre som kan vedta annullering og utestengning i første instans (styret bare dersom det ikke er delegert til klagenemnda).
- I saker “om utestengning” har studenten rett til å bruke advokat på institusjonens regning fra saken er reist.

Det er i tillegg opprettet en særskilt klagenemnd for disiplinærsaker, Felles klagenemnd for studentsaker, som administreres av Samordna opptak. Felles klagenemnd har eksistert siden våren 2006 og har behandlet om lag 90 saker (feb.-09).

Fra et juridisk perspektiv er det vanlig å trekke frem to ulike begrunnelser for sanksjonene. Annullering bygger på en ugyldighetstenkning: Når studenten har fusket til eksamen eller på et arbeidskrav eller i en av de andre situasjonene loven nevner, vil prestasjonen ikke være gyldig. Utestenging er det derimot vanlig å se som en straff.

Det er utvilsomt at studenter på master- og bachelornivå omfattes av disiplinærreglene, men i de siste par årene har det også vært reist saker mot ph.d.-kandidater. Det har i den forbindelse vist seg at det ikke er helt klart i hvilken grad reglene også gjelder for disse. Den største gruppen av ph.d.-kandidater er stipendiater, og de fleste av dem er også ansatt ved samme institusjon som har tatt dem opp til ph.d.-utdanningen. De har dermed en dobbel tilknytning: I tillegg til at de er ansatt, er de også opptatt. Dette gjelder imidlertid ikke for alle.

Kunnskapsdepartementet tok tak i saken i et høringsnotat fra januar 2009. Etter høringen har departementet fremmet en proposisjon (Ot.prp. nr. 71 (2008-2009)) til lovendring, der det i korthet foreslås:

- For ph.d.-kandidater som samtidig er stipendiater, gjelder reglene om annullering, jf. lovens § 4-7.
- For ph.d.-kandidater som ikke er stipendiater, gjelder i tillegg reglene om utestenging, jf. § 4-8(3).

I alle tilfelle er det forutsatt at lovens disiplinærregler bare brukes ved fusk i elementer innenfor den såkalte opplæringsdelen. Fusk i doktorgradsavhandlingen bør etter departementets syn behandles på samme måte som annet forskningsfusk.

Dette innebærer at for egne stipendiater må disiplinærtiltak utover annullering eventuelt hjemles i tjenestemannslovens (ordensstraff eller avskjed) og i institusjonens egne ph.d.-reglementer (tvungen avslutning).

Ifølge opplysninger på Stortinget.no er saken til behandling i fagkomiteen, og komitéinnstillingen ventes den 28.mai.

7.1.2 Reaksjoner på fusk: Andre virkemidler

Det har lenge vært antatt at det finnes et “nedre sjikt” av fusk, der enklere tiltak enn klagenemndsbehandling vil være tjenlig. Dette kan for eksempel være en advarsel eller et pålegg om å levere på ny. I tillegg kommer det aller enkleste tiltaket: Å trekke i karakter eller å underkjenne et arbeidskrav.

Fordelen med slike tiltak er at de krever mindre tid og ressurser. De er også mindre inngripende overfor studenten. Arbeidsgruppen er kjent med at det flere steder arbeides med å utvikle retningslinjer og praksis for bruk av slike virkemidler, herunder retningslinjer for å integrere disse enklere tiltakene med de formelle sanksjonene etter loven. Arbeidsgruppen vil anbefale at dette videreføres og prøves ut i praksis, og at institusjonene samordner seg. I neste omgang kan det være aktuelt å vurdere endringer i loven for å gi bedre dekning også for slike enklere sanksjoner.

7.1.3 Fusk: Hvilke tiltak virker best?

En velkjent problemstilling er om det er viktigst å reagere strengt eller raskt og om betydningen av oppdagelsesrisiko. Arbeidsgruppen mener at høy oppdagelsesrisiko og rask reaksjon er viktig.

7.2 Forskning

7.2.1 Situasjonen før etikklovgivningen

For forskere som er ansatt ved en forskningsinstitusjon er det arbeidsgiveren som har hovedansvaret for å reagere mot fusk. Det kan skje ved formelle vedtak etter tjenestemannsloven. Det mest vidtgående er avskjed etter § 15, men det kan også brukes skriftlig irettesettelse etter § 14 eller omplassering etter § 12.

I tillegg kan forholdet medføre politianmeldelse med påfølgende etterforskning og eventuelt straff etter straffelovens kapittel 11 eller 33.

Videre kan krenkelser av andres opphavsrett straffes direkte etter åndsverkloven, med bøter eller fengsel.

Endelig kan forskeren bli erstatningsansvarlig.

7.2.2 Etter etikklovgivningen

Med “etikklovgivningen” siktes først og fremst til forskningsetikkloven av 2006, som trådte i kraft 01.01.07, og den nye helseforskningsloven av 2008, som trer i kraft 1. juli 2009.

I forarbeidene til forskningsetikkloven (Ot.prp. nr. 58 (2005-2006)) understrekes det sterke personlige ansvaret for forskeren, men departementet legger samtidig stor vekt på institusjonenes ansvar, og sier at hovedansvaret for forebygging og behandling av uredelig forskning ligger på den enkelte institusjon³⁷ (kap. 3.4.):

Forskningsinstitusjonene har ansvar for å legge gode etiske rammer rundt kunnskapsutviklingen. Forståelse av etiske normer er avgjørende i all yrkesutøvelse. Derfor bør etikk undervises på alle nivåer ved universiteter og høyskoler. Forskningsetikk må inngå i all forskeropplæring, og etisk bevissthet må skjerpes både hos den enkelte forsker og på institusjonsnivå. I denne sammenheng er det viktig at det legges til rette for å skape arenaer for etisk refleksjon og debatt ved institusjonene.

Den enkelte forskningsinstitusjon har et generelt kontrollansvar for den virksomhet som drives ved institusjonen. Dette innebærer bl.a. å legge opp systemer for kvalitetssikring, jf. også kap. 6.4. Institusjonene må videre vurdere hvordan de bedre kan fange opp og behandle tilfeller av uredelig forskning og sørge for at forskerne etterlever reguleringer og lovverk knyttet til forskning. Som et minimum bør dette ansvaret omfatte sikring av rutiner for innhenting, håndtering og dokumentasjon av rådata, konsesjoner, godkjenninger m.m.

Lignende synsmåter er gitt uttrykk for i proposisjonen til helseforskningsloven (Ot.prp. nr. 74 (2006-2007)). Denne går imidlertid lengre enn forskningsetikkloven, ved at den innfører et krav om en “forskningsansvarlig” for det enkelte prosjekt, jf. § 6, 1. ledd, jf. definisjonen av forskningsansvarlig i § 4 e). Hvem som er forskningsansvarlig, skal være angitt i godkjenningssøknaden til REK, men det er forutsatt at det normalt er en institusjon, jf. bl.a. merknadene til § 4 i proposisjonens kapittel 21.

³⁷ <http://www.regjeringen.no/Rpub/OTP/20052006/058/PDFS/OTP200520060058000DDDPDFS.pdf>

Dette reiser spørsmålet om institusjonene har de nødvendige virkemidlene til å ta sitt forskningsetiske ansvar, innenfor og utenfor helseforskningslovens område. Verken i universitets- og høyskoleloven, i forskningsetikkloven eller i helseforskningsloven er det direkte fastslått hvilken rett institusjonen har til å kreve forskningsdata eller annet forskningsmateriale fremlagt fra prosjektlederen eller andre involverte. Det kan tenkes flere måter å se dette på:

- I den grad institusjonen er arbeidsgiver for prosjektlederen, kan det anses som en del av arbeidsgivers styringsrett å kreve data o.a. fremlagt.
- Institusjonens rett til innsyn og utlevering i kontrolløyemed kan fastsettes som vilkår, for eksempel ved tildeling av midler til forskningsprosjektet, enten direkte fra institusjon til prosjektleder eller indirekte, ved at en ekstern finansieringskilde setter slike vilkår.
- Institusjonen kan fastsette generelle, interne regler om rett til innsyn og kontroll med forskningsprosjekter.
- Det kan fastsettes i lov. De mest aktuelle lovene er universitets- og høyskoleloven og forskningsetikkloven (og helseforskningsloven for sitt område).

Det finnes få mønster som kan være egnet som et utgangspunkt, men vi vil peke på helseforskningslovens § 48, om opplysningsplikt til tilsynsmyndighetene og § 8, 1. ledd, 2. setning, i forskriften til forskningsetikkloven, om at parter kan innkalles for å forklare seg.

Arbeidsgruppen vil foreslå at det blir arbeidet videre med en klargjøring av hvilken rett institusjonene har i dag til å kreve innsyn i forskningsdata m.v.

8.0 Videre arbeid for å hindre irregulære handlinger i norsk akademia

Denne rapporten kartlegger irregulære handlinger som en må anta finnes i norsk universitets- og høyskolesektor. Vi har også kommet med forslag til hvordan institusjonen selv kan sette i verk forebyggende tiltak og foreta risikovurderinger, med utgangspunkt i eksempler fra noen utvalgte tema. Det er arbeidsgruppens ønske at rapporten brukes aktivt i arbeidet for redelighet i vår sektor.

Likevel representerer rapporten bare det første skrittet. Vi vil sterkt anbefale at gruppens anbefalinger ikke får denne rapporten som endeholdeplass, men at arbeidet fortsettes og blir en utfordring til eksisterende organer som sektoren har til sin disposisjon, både nasjonalt og lokalt på institusjonene.

Nasjonalt har UHR mange organer der arbeidet kan tas videre: Området forvaltning hører naturlig hjemme i Administrasjonsutvalget, utdanning i Utdanningsutvalget og forskning i Forskningsutvalget. Likeledes bør det videreføres i UHRs fagstrategiske enheter: Nasjonale råd, fakultetsmøter, fagråd og profesjonsråd. Misligheter og irregulariteter i norsk akademia bør bli et tema som naturlig integreres i UHRs råd og utvalg sine strategier og arbeidsplaner og drøftes jevnlig.

Arbeidsgruppen foreslår at rapporten oversettes til engelsk, slik at også studenter og ansatte som ikke kan norsk, kan lese den.

Oppmerksomhet, åpenhet og gjennomsiktighet er helt sentralt om vi skal lykkes i å minimalisere risikoene for korrupsjon og uetiske handlinger i UH-sektoren. Det får vi blant annet til ved å holde liv i temaene: De må på dagsorden – om igjen og om igjen.

Litteraturliste

- Barblan, A., Daxner, M. & Ivosevic, V. (2007)** *Academic Malpractice Threats and Temptations - An Essay of the Magna Charta Observatory and The National Unions of Students in Europe (ESIB)*. Bononia University Press, Bologna
- Boesz, C. and Lloyd, N. (2008)** *Investigating international misconduct*. Nature vol. 452, 10 April 2008, pp. 686-687.
- Chapman, D. (2002)** *Corruption and the Education Sector*. Paper on Sectoral Perspectives on Corruption, prepared by MSI
- Benestad, H.B. (2006)** *Forskningsfusk — Sudbø-saken i historisk lys*. Samtiden 2006: 3. (http://www.samtiden.no/06_3/art1.php (230507)).
- Ezell, A. and Bear, H. (2005)** *Degree Mills. The billion-dollar industry that have sold over a million fake diplomas*. Prometheus Books, New York, 318 pp.
- Giddens, A. (1994)** *Modernitetens konsekvenser*. Hans Reitzels forlag, København, pp. 32-37 og 72-98
- Hallak, J. & Poisson, M. (2007)** *Corrupt schools, corrupt universities: What can be done?* International Institute for Educational Planning. Tilgjengelig fra: <http://www.unesco.org/iiep/eng/publications/recent/abstracts/Corruptschools.htm> (240409)
- Haug, C. (2006)** *Forfatterskap og medforfatterskap*. Tidsskrift for Den norske legeforening, nr. 4, s.126
- Heyneman, S.P. (2004)** *Education and Corruption*. Int. J. Educational Development, 24, 637-48.
- Marris, E. (2006)** *Catching the crooks*. Nature Medicine vol. 12, nr. 5, May 2006, 491-94.
- Max-Planck-Gesellschaft (2002):** *Rules of good scientific practice*. <http://www.mpg.de/pdf/rulesScientificPract.pdf> (240409)
og *Rules of procedure in case of suspected scientific misconduct*. Appendix 1: <http://www.mpi-mainz.mpg.de/~pleiner/ombuds/proced.pdf> (240409)
- Nylenna, M. & Simonsen, S. (2006)** *Scientific misconduct: a new approach to prevention*. The Lancet, vol. 367, 10. June, 1882
- Redman, B.K. & Merz, J.F. (2008)** *Scientific misconduct: Do the punishments fit the crime?* Science, vol. 321, 775
- Rumyantseva, N.L. (2005)** *Taxonomy of Corruption in Higher Education*. Peabody Journal of Education, 81-92
- Skogseth, G. (2007)** *Afrika spør for Sahara – om dokumenter og offentlig forvaltning*. Landinfo, Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon, Oslo, 65

Smith, R. (2006) *Research misconduct: the poisoning of the well*. Journal of the Royal Society of Medicine, Volume 99, 232

Vedlegg 1

Lover, deklarasjoner, rundskriv, retningslinjer, avtaler, komiteer og lignende som finnes i dag

Internasjonalt

Europarådet

<http://www.coe.int/> (010509)

- Criminal Law Convention on Corruption:
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/173.htm> (010509)
- Convention for the protection of Human Rights and dignity of the human being with regard to the application of biology and medicine:
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/164.htm> (010509)
- European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes:
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/170.htm> (010509)
- Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, on Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin:
<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/186.htm> (010509)

Europakommisjonen

- The European Charter for Researchers. The Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. Se: http://ec.europa.eu/eracareers/pdf/am509774CEE_EN_E4.pdf (240409)

FN

- Deklarasjon om menneskelig kloning:
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/493/06/PDF/N0449306.pdf?OpenElement>

EU

- European Group on Ethics in Science and New Technologies:
http://ec.europa.eu/european_group_ethics/index_en.htm (010509)
- European legislative, regulating and advising documents related to ethics and science:
<http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=354&lang=1&CFID=4270736&CFTOKEN=da035f44057d04aa-8C37EB10-BBFF-7130-1EC48369310077D4> (010509)

UNESCO

- International Bioethics Committee (IBC) Se: http://portal.unesco.org/shs/en/ev.php-URL_ID=1372&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (010509)
- Universal Declaration on Bioethics and Human Rights:
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=31058&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (010509)
- Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights:
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13177&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (010509)
- International Declaration on Human Genetic Data: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17720&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (010509)

OECD

Co-ordinating Committee for Facilitating International Research Misconduct Investigations, der også Norge er med, møttes for første gang i desember 2007. Et forslag som ble fremmet i komiteen, var at deltakerne i internasjonale forskningssamarbeid før starten skulle undertegne et ”memorandum of understanding” (MOU) som bl.a. skulle inneholde anbefalinger om tiltak ved mistanke om vitenskapelig uredelighet (NATURE, Vol 452, 10 April 2008, 686)

Vancouver-reglene³⁸

De medisinske tidsskriftene har laget sine egne publiseringsregler - Vancouver-avtalen. Reglene ble utarbeidet i 1988 av International Committee of Medical Journal Editors – en internasjonal komité av utgivere av medisinske tidsskrifter – og er senere revidert flere ganger. Reglene er å regne som kjøreregler eller retningslinjer som forskere innen medisin må ta hensyn til ved publisering av artikler i de tidsskrifter som følger reglene, og kan sammenlignes med pressens «Vær varsom-plakat». Det dreier seg derfor ikke om rettslig forpliktende regler (Ot.prp. nr. 58 (2005-2006) Se: <http://www.icmje.org/index.html> (010509)

World Medical Association (Verdens legeforening): Helsinkideklarasjonen om etiske prinsipper for leger og andre som utfører medisinsk forskning på mennesker eller menneskelig materiale (<http://www.etikkom.no/retningslinjer/helsinkideklarasjonen>) (010509)

Nasjonalt

Lover, regler og retningslinjer m.m.

Lov om universiteter og høyskoler

<http://www.lovdata.no/all/hl-20050401-015.html> (010509)

- § 1.5 punkt 6 *Faglig frihet og ansvar*: ”Universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Den som er ansatt i stilling som nevnt i femte ledd har rett til å offentliggjøre sine resultater og skal sørge for at slik offentliggjøring skjer. Det relevante forskningsgrunnlaget skal stilles til rådighet i overensstemmelse med god skikk på vedkommende fagområde. Styret kan samtykke til utsatt offentliggjøring når legitime hensyn tilsier det. Det kan ikke avtales eller fastsettes varige begrensninger i retten til å offentliggjøre resultater utover det som følger av lov eller i medhold av lov. ”

³⁸ ” (...) Kort sagt betyr Vancouverreglene dette: Den som tar pennen i sin hånd, tar et ansvar. Den som vil dele æren, kan ikke unndra seg medansvar for innholdet i det som presenteres. Det betyr ikke at alle har bidratt akkurat like mye, og det betyr ikke at medforfattere er like skyldige som den som f.eks. har fabrikkert data. Men det betyr at omverdenen forventer at medforfattere har gjort alt som står i deres makt for å forsikre seg om at det de presenterer er riktig. Dette er viktig, ikke bare av hensyn til forskningens vederheftighet, men også fordi publisering teller ved ansettelser og fordeling av forskningsmidler. Da skal man ikke kunne pynte seg med lånte fjær. Det må være de originale bidrag - ikke de fabrikkerte data, det kopierte innhold eller den minimale medvirkning - som skal telle.”

Tidsskrift for Den norske Legeforening, redaktør Charlotte Haug, Nr. 4 / 9.februar 2006:

http://www.tidsskriftet.no/index.php?seks_id=1335829 (010509)

Arbeidsmiljøloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-20050617-062.html> (110509)

Arbeidstakeroppfinnelsesloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19700417-021.html> (010509)

- Gjennom endring av denne loven er universiteter og høyskoler gitt adgang til å overta retten til næringsmessig utnyttelse av patenterbare oppfinnelser som er gjort av lærere og vitenskapelig tilsatte ved institusjonen

Straffeloven av 1902 sine bestemmelser om korrupsjon. Lovens kap. 26 (se §§ 276 a), b) og c): <http://www.lovdata.no/all/tl-19020522-010-030.html> (010509)

Odelstingsproposisjon nr 78 som lå til grunn for lovvedtaket om korrupsjon

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/20022003/Otprp-nr-78-2002-2003-.html?id=174768> (010509)

NOU 2002:22 som lå til grunn for Odelstingsproposisjon nr 78

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/NOUer/2002/NOU-2002-22.html?id=145798> (010509)

Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven)

<http://www.lovdata.no/all/nl-20060630-056.html> (010509):

Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning og Forskrift om behandling av etikk i forskning. Hjemler de nasjonale forskningsetiske komiteene, de regionale komiteene for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk og det nasjonale granskingsutvalget for redelighet i forskning.

Lov om medisinsk og helsefaglig forskning (helseforskningsloven)

<http://www.lovdata.no/all/hl-20080620-044.html> (010509):

- Krav til organisering av forskning med forskningsansvarlig, prosjektleder og forskningsprotokoll og til internkontroll
- Krav til organisering av forskningsbiobanker med ansvarshavende og ev. et styre
- Krav til oppbevaring og behandling, tilgang og overføring til og fra utlandet av biologisk materiale, samt ved opphør av biobanker
- Krav om åpenhet rundt forskningen, rett til innsyn for forskningsdeltakere og allmennheten
- Forbud mot kommersiell utnyttelse av forskningsdeltakere, humant biologisk materiale og helseopplysninger
- Taushetsplikt, meldeplikt og informasjonsplikt
- Krav om samtykke og risikovurdering
- Krav om konsesjon eller hjemmel for utlevering av helseopplysninger, krav om retting av helseopplysninger, krav knyttet til overføring av helseopplysninger til og fra utlandet, forbud mot lagring av unødvendige helseopplysninger

Patentloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19671215-009.html> (010509):

- Patentering kan nektes dersom forholdet strider mot sedelighetsoppfatningen

Dyrevernloven

<http://www.lovdata.no/all/nl-19741220-073.html> (010509)

- Krav om godkjenning av institusjon for gjennomføring av biologiske forsøk med dyr
- Krav om rapportering
- Adgang til inspeksjon ved forsøksdyrutvalget, politi, medlem av dyrevernnemnd eller offentlig ansatt veterinær

Etiske retningslinjer for statstjenesten (Moderniseringsdepartementet, 7. september 2005)

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/Veiledninger_og_brosjyrer/2005/Etiske-retningslinjer-for-statstjenesten.html?id=88164 (240409)

Avtale mellom Legemiddelindustriforeningen og Den norske legeforening

<http://www.legeforeningen.no/index.gan?id=55565> (010509)

- Retningslinjer for samarbeid og samhandling mellom leger, Legeforeningen og legemiddelindustrien

De forskningsetiske komiteenes liste over retningslinjer

<http://www.etikkom.no/retningslinjer> (010509)

Forskningsetisk sjekkliste utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/sjekkliste> (010509)

Retningslinjer for vurdering av “post-marketing” studier (klinisk utprøving av legemidler). Utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/KlinUtLegemidler> (010509)

Retningslinjer for inklusjon av voksne personer med manglende eller redusert samtykkekompetanse (redusert samtykke-kompetanse)

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/samtykke> (010509)

Kvinner i medisinsk forskning: Kjønn som variabel i all medisinsk forskning.

Retningslinjer utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/kvinnerImedForskning> (010509)

Samfunnsvitenskap, jus og humaniora: Forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer> (010509)

Naturvitenskapelig og teknologisk forskning: Forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT) 2007

<http://www.etikkom.no/retningslinjer/nent> (010509)

Oppdragsforskning: Standard kontrakt for oppdragsforskning

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/forskning/standardkontrakt-for-oppdagsforskning-.html?id=511961> (010509)

Veiledning utarbeidet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet i samarbeid med Arbeidstilsynet: Varsling om kritikkverdige forhold på arbeidsplassen

<http://www.arbeidstilsynet.no/binfil/download.php?tid=42254> (010509)

Organ

Forskningsetiske komiteer: Frittstående, uavhengige organer for forskningsetiske spørsmål innen alle fagområder:

- Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM)
<http://www.etikkom.no/HvemErVi/Etikkom/HvemErVi/kom/nem> (010509)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)
<http://www.etikkom.no/HvemErVi/Etikkom/HvemErVi/kom/nent> (010509)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
<http://www.etikkom.no/HvemErVi/Etikkom/HvemErVi/kom/nesh> (010509)

Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK)

<http://www.etikkom.no/REK/OmRek> (010509)

- Forhåndsgodkjenning av og sluttmelding for forskningsprosjekter
- Har standardkontrakter for oppdragsforskning, veiledninger og maler

Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet

<http://www.etikkom.no/GRU> (010509)

§ 5 i Lov om behandling av etikk og redelighet i forskning: Det skal være et nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning. Utvalget skal uttale seg om forskning i Norge har vært vitenskapelig uredlig. Utvalget skal videre uttale seg om forskning i utlandet dersom forskningen drives av forsker ansatt av norsk arbeidsgiver eller dersom en vesentlig del av midlene kommer fra Norge.

Folkehelseinstituttet ”Folkehelsa”

<http://www.fhi.no/> (010509)

- Registrering av alle forskningsbiobanker i Biobankregisteret:
http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainArea_5661&MainArea_5661=5631:0:15,3797:1:0:0::0:0 (010509)

Helsetilsynet

<http://www.helsetilsynet.no/> (010509)

Helsedirektoratet

<http://www.helsedirektoratet.no/> (010509)

Datatilsynet

<http://www.datatilsynet.no/> (010509)

Forsøksdyrutvalget

<http://www.fdu.no/fdu/> (010509)

Rådet for dyreetikk

<http://www.radetfordyreetikk.no/> (010509)

Forskningsrådet

Etiske, rettslige og samfunnsmessige aspekter ved bioteknologi, nanoteknologi og nevroteknologi - ELSA

<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=Page&cid=1224698247054&pagename=elsa%2FHovedsidemal> (010509)

Nasjonalt etikknettverk

<http://www.etikk.no/> (010509)

- Drives av Etikkprogrammet (<http://www.etikkprogrammet.uio.no/> (010509)) ved Universitetet i Oslo og er finansiert av Norges forskningsråd

NOKUT

“NOKUT skal kontrollere kvaliteten på høgre utdanning i Noreg. Dette arbeidet skal hjelpe institusjonane med kvalitetsutviklinga. NOKUT skal også godkjenne utanlandsk høgre utdanning og informere om andre lands system for utdanning.”

<http://www.nokut.no/sw166.asp> (240409)

Publikasjoner, databaser, tiltaksplaner

Tidsskrift med referee-ordning

- Vancouver-reglene (se omtale under ”internasjonalt”)
- Krav om godkjenning av forskningsprosjekter
- Krav om opplysninger om evt. bindinger
- Kvalitetsvurdeirng ved referee-ordning

Forskningshåndboken – Fra idé til publikasjon

- Forskningshåndboken (utgitt i 3. utgave i 2007) er utarbeidet i samarbeid mellom forskere ved Ullevål universitetssykehus (UUS) og Haukeland universitetssykehus HF. Håndboken har et eget kapittel om forskningsetikk, uredelighet og juks.
http://www.ullevaal.no/modules/module_123/proxy.asp?iInfoId=7098&iCategoryId=694&iDisplayType=2 (010509)

Universitetet i Oslo sin håndbok i forskningsetikk

<http://www.uio.no/forskning/hverdag/forskningsetikk/handbok/index.html> (010509)

Universitetet i Oslo sin tiltaksplan for redelighet i forskning

<http://www.uio.no/forskning/hverdag/forskningsetikk/tiltaksplanen.html> (010509)

- Revidert ph.d.-reglement: Krav til opplæring i forskningsetikk, krav om to veiledere
- Kvalitetssikring av doktorgradsprogrammer
- Opplæring i forskerskoler og av veiledere
- Håndbøker i forskningsetikk
- Arbeid med system for dokumentasjon og lagring av forskningsdata

Vedlegg 2

Definisjoner i bruk

Universitetet i Manchester definerer “*Academic Malpractice*” slik, med særlig fokus på studentatferd³⁹:

“Academic malpractice is a form of cheating and can be defined as any activity that is likely to undermine the integrity essential to scholarship and research. It includes plagiarism, collusion, fabrication or falsification of results, and anything else that is intended to achieve unearned or undeserved credit for those committing it.

- *Plagiarism* is the presentation of the ideas, work or words of other people without proper, clear and unambiguous acknowledgement. It includes the copying of the work of any other person, including another student, and the submission, in whole or in part, of a student’s own work – selfplagiarism - where, for example, such work may have been previously submitted for a different assessment.
- *Collusion* is when a student or students collaborate with another student or students, as an individual or group with the intention of cheating to gain a mark or grade to which they are not entitled. Students who allow another student to copy their work are also committing collusion and both the copier and the provider of the work are liable to be penalised.
- *Fabrication or falsification* of data or results by individual students or groups of students is the presentation or inclusion in a piece of work of figures or data which have been made up and which have no basis in verifiable sources; this may or may not involve other instances of academic malpractice.”

“*Professional misconduct*”: Misbruk av betrodd stilling.

“*Scientific misconduct*” er vanskelig å skille fra “*academic malpractice*”.

Max Planck Society vedtok i 2000 regler for god vitenskapelig praksis, og har en utførlig beskrivelse av “*Scientific misconduct*”⁴⁰:

“I. Scientific misconduct occurs when in a scientifically significant context, false statements are made knowingly or as a result of gross negligence, when the intellectual property of others is infringed, or if their research work is impaired in some other way.

In particular, the following may amount to misconduct:

False statements

1. the fabrication of data;
2. the falsification of data, e.g.
 - a. through the undisclosed selective reporting and rejection of unwanted results,
 - b. through the manipulation of a representation or illustration;
3. incorrect statements in a letter of application or in an application for support (including false statements concerning the publication in which work is said to have appeared, and concerning work accepted for publication;

³⁹ Guidance on the Handling of Cases”

<http://www.studentnet.manchester.ac.uk/policies/display/?id=117138&off=RegSec-%3EAcaReg-%3ESSS> (010509)

⁴⁰ Max-Planck-Gesellschaft: “Rules of good scientific practice” og “Rules of procedure in case of suspected scientific misconduct”, Appendix 1
<http://www.mpg.de/english/careerOpportunities/ombudssystem/> (010509)

Infringement of intellectual property

4. with respect to a copyright work of another person or the significant scientific findings, hypotheses, theories or research methods of others
 - a. the unauthorized exploitation involving usurpation of authorship (plagiarism),
 - b. the misappropriation, particularly in an expert opinion, of research methods and ideas (theft of ideas),
 - c. the usurpation of scientific authorship, or the unjustified acceptance thereof,
 - d. the falsification of the contents or
 - e. the unauthorized publishing and making accessible to third persons of work, findings, hypothesis, theory or research method not yet published;
5. the assertion of the (co-)authorship of another person without his or her consent;

Impairment of the research work of others

6. the sabotage of research work (including damaging, destroying or manipulating experimental arrangements, equipment, documents, hardware, software, chemicals or other items required by another person for carrying out an experiment).

Joint accountability

II. Joint accountability may, *inter alia*, be the result of

1. active participation in the misconduct of others;
2. having knowledge of falsification committed by others;
3. co-authorship of falsified publications;
4. gross dereliction of supervisory duties.

Final decisions must depend upon the circumstances of each case.”

SIUs definisjon⁴¹ av *irregulære forhold* kan også brukes mer allmenngyldig for UH-sektoren:

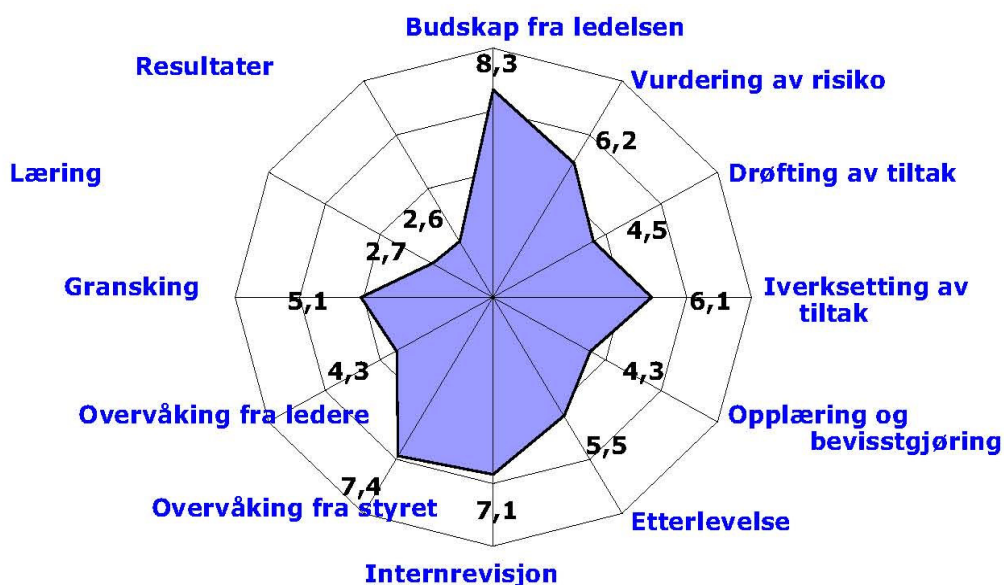
- Et irregulært forhold defineres her som en uregelmessighet knyttet til økonomiske midler tildelt av SIU (kontraktøren) til norsk/utenlandsk institusjon (kontrahtenten).
 - Et irregulært forhold oppstår som resultat av en handling/gjerning eller unnlattelse av sådan av en økonomisk operatør (kontrahtenten).
 - Handlingen/gjeringen eller unnlatelsen vil ha eller vil kunne ha den virkning at budsjettet skades, enten ved at inntekter reduseres eller mistes eller ved at det føres en uriktig disposisjon i regnskapet.
- I tilfeller hvor det faktiske forholdet indikerer at det irregulære forholdet har vært begått med hensikt defineres forholdet som underslag.

⁴¹ Se: <http://siu.no/no/Om-SIU/Irregulaere-forhold> (010509)

Vedlegg 3

Ekstern assistanse

Nedenfor følger en skisse for hvordan universiteter og høyskoler kan få assistanse av eksterne instanser. De vil trolig anbefale at man jobber etter den samme logikken som man bruker i et generelt forbedringsarbeid. Det innebærer å kommunisere strategier og føringer fra ledelsen, planlegge aktiviteter, gjennomføre aktivitetene, sjekke om det faktisk virker og gjennomgå resultatene. Dessuten holde temaet varmt ved å gjenta analysene og reparasjonsprosessene med jevne mellomrom, omtrent som institusjonene foretar regelmessige katastrofeøvelser. Den eksterne assistanse kan også innbefatte en generell risikoanalyse og påpeke de viktigste prosessene der risikoen for misligheter er størst.

Et eksempel på sårbarhetsanalyse og virksomhetsprofil (med tillatelse fra Det Norske Veritas)

Noen kommentarer og poenger:

- Har ledelsen engasjert seg og kommunisert klart og tydelig om irregulære hendelser?
- Risikovurderinger og tiltak: er de ansatte med på dette? Hva er risikotoleransen? Har ansatte fått anvist ansvarsområde og tidsfrist for tiltak? Hvilke kontrolltiltak skal settes ut i livet? Hvilke rapporteringskanaler er valgt?
- Opplæring og bevisstgjøring: Dele på og spre kjennskap til "best practice". Regelmessige gjentakelser av tiltakene – også risikovurderingene – er viktig.

- Internrevisjon eller annen forvaltningsrevisjon: Er mandatet klart? Rapporteres det regelmessig til styret? Hvem tar seg av svindelavsløringer? Har styret eller ledelsen tatt ansvar for denne virksomheten?
- Overvåking fra ledere og styret: Har det definert ”varsellamper”? Er det etablert ”tidligdeteksjonssystemer”? Har internrevisjonen fått trening i å avsløre korrupsjon? Bør arbeidet styrkes v.hj.a. ekstern revisjon?
- Gransking: Har man prosedyrer og kriseplaner klare, som kan ta ondene ved roten? Øvelser i katastrofetakling?
- Læring av ”hendelser”: Spør man seg ”hvorfor”, ”hvordan” og ”hva” for å unngå gjentakelser? Samtaler ”på tvers” i organisasjonen for å bedre læringsutbyttet?
- Resultater og gjennomganger: Overvei nøye rapporteringens omfang, kvalitet, konsistens og adressater innen organisasjonen